

JÄRVA MAAVALITSUS
ARENGU- JA PLANEERINGSKONTO

TEEMAPLANEERINGU
ASUSTUST JA MAAKASUTUST SUUNAVAD
7KESKKONNATINGIMUSED
LISA 1

JÄRVAMAA VÄÄRTUSLIKUD MAASTIKUD

SELETUSKIRI

PAIDE 2002

**SISUKORD (NB! LEHEKÜLJE NUMBRID PÄRINEVAD
PLANEERINGU ORIGINAALIST)**

SISUKORD	3
1. SISSEJUHATUS	3
2. ÜLDOSA	3
2. 1. TÖÖ ÜLESANDED JA EESMÄRGID	3
2. 2. VÄÄRTUSLIKE MAASTIKE MÄÄRATLEMINE	4
2. 2. 1. ALADE VALIK	5
2. 2. 2. ALADE HINDAMINE	6
3. JÄRVAMAA VÄÄRTUSLIKUD MAASTIKUD	7
3. 1. JÄRVAMAA VÄÄRTUSLIKE MAASTIKE REGISTER.....	7
1 MÄGEDE MAASTIK	7
2 KAKERDAJA RABA.....	8
3 TAMMSAARE VÄLJAMÄGI – KODRU RABA	9
4 SAARJÕE MAASTIK	11
5 KAREDA – ESNA MAASTIK.....	12
6 NORRA-OOSTRIKU ALLIKATE ALA	13
7 JÄNEDA MAASTIK	14
8 JÄNIJÕE UHTLAMMIMETS.....	16
9 PAIDE VANALINN.....	17
10 TÛRI VOORESTIK.....	18
11 ALBU MAASTIK.....	20
12 JÄRVA-MADISE MAASTIK	21

13 KAUTLA-SELI SOODE ALA	22
14 AMBLA ALEVIK	23
15 KÄRAVETE ALEVIK	24
16 RAVA MAASTIK	25
17 KARINU MAASTIK	26
18 JÄRVA-JAANI – KUKSEMA MAASTIK	28
19 KURLA KARSTIALA	29
20 TÕRVAAUGU MAASTIK	30
21 KOERU-VÄINJÄRVE MAASTIK	31
22 ANNA-PURDI MAASTIK	33
23 ROOSNA-ALLIKU MAASTIK	34
24 KIIGUMÕISA – KILINGI MAASTIK	35
25 TÜRI LINN JA LÄHIÜMBRUS	36
26 LAUPA-JÄNDJA MAASTIK	37
27 SÄREVERE - SÜTEMETSA MAASTIK	38
28 VÄÄTSA MAASTIK	39
29 PIIUMETSA SOOKAITSEALA	41
30 SEIDLA MÕIS	41
31 VULBI OOS	42
32 ARAVETE ALEVIK	43
33 LÜSINGU KARSTIALA	44
34 EISTVERE – PILISTVERE KIRIKUTEE	45
35 KABALA MÕIS	46
36 PEETRI ALEVIK	47
37 KOIGI MÕIS	48
38 PRANDI ALLIKATE ALA	49
39 LEHTSE MAASTIK	50
40 LÄPI TAIMHARULDUSTE ALA	51
41 MÜNDE PAEMURRUD	52
42 SARGVERE MAASTIK	53
43 AMMUTA MAASTIK	54
44 SALUTAGUSE-KUUSNA MAASTIK	54
45 RABASAARE MAASTIK	55
46 PRUUNA-JOOTME KÜLA	56
47 OISU ALEVIK	57
48 VALGMA KÜLA	58
3. 2. VÄÄRTUSLIKE MAASTIKE LOEND JA PINDALAD	58
3. 3. ILUSAD TEELÕIGUD	60
3. 4. VAATETORNID JA VAATEKOHAD	61
3. 5. VÄÄRTUSLIKE MAASTIKE KAART	61
4. VÄÄRTUSLIKE MAASTIKE KAITSE JA HOOLDUS	61
5. KOKKUVÕTE	62

1. SISSEJUHATUS

Maastikud, kus elab ja tegutseb inimene, on pidevas muutumises. Iga ajastu jätab sinna oma jälje, kuid uuem maakasutus kustutab tihti varasema jäljed - osaliselt või täielikult.

Mõisate asutamise käigus kujundati ümber muinasajast pärit Eesti põlised külad. Eesti iseseisvumise järel toimunud maareformi tulemusena kujundati ümber mõisaaegne põllupidamine. Mõisamaastikest on meie aega jõudnud vaid üksikud elemendid – mõisahooned koos parkidega, paljud neist varemetses ja hooldamata. Nõukogude aja sundkollektiviseerimine likvideeris talumajapidamised ning maaparandus muutis tundmatuseni iseseisvusajal väljakujunenud talumaastikud. Põllumajanduslike ühismajandite õitseag, kui kõike dikteeris tootmisplaan, tõi kaasa põllupinna suurendamise looduslike rohumaade, kohati ka soode arvelt. Kus puudusid eeldused suurtootmiseks, seal muudeti külapõllud karjamaaks ja endised karjamaad metsaks. Haruldaseks muutusid puisniidud, metsaheinamaad ja luhad, samuti kadastikud ja hõredad karjatatud metsad. Linnastumine muutis hõredaks külad ja lagundas taluhooned, asustus koondus ühismajandite keskustesse. Peale sotsialistliku põllumajanduse hääbumist algas küla arengus uus, sajandi jooksul juba kolmas ümberkujundamine, mille tulemusel on söötis põllud muutunud tavaliseks nähtuseks. Täna Eestis vallutab võsa ühesuguse hooga nii kunagiste kolhooside uudismaid, külapõlde ja rohumaid.

Kuigi on paratamatu, et vana peab uue ees taanduma, tahame osa väärtuslikumat säilitada ka tulevastele põlvedele. Milliseid Järvamaa maastikke ja maastikuelemente tuleks säilitada, seda käesolev töö käsitlebki.

2. ÜLDOSA

2.1. TÖÖ ÜLESANDED JA EESMÄRGID

Järvamaa maakonnaplaneeringu teemaplaneeringu “Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused” alateema “Väärtuslikud maastikud” koostamise ülesandeks on:

- Järvamaa väärtuslike maastike määratlemine;
- Järvamaa väärtuslike maastike registri koostamine koos digitaalse kaardimaterjali ja illustatsioonidega;

Valminud töö eesmärgiks on:

- traditsioonilise asustus- ja maakasutusmustrite ning muu kultuuripärandi hoidmine;
- väärtuslike maastike olemasolu teadvustamise kaudu kohaliku identiteeditunde tugevdamine;
- maastikulise ja bioloogilise mitmekesisuse ning ökoloogilise tasakaalu hoidmine põllumajanduslikel aladel;
- ürglooduse mälestiste kaitsmine;

- turismi edendamine.

Valminud töö on alusmaterjaliks:

- maakonna teemaplaneeringu „Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused“ koostamisel;
- valdade üldplaneeringute koostamisel;
- väärtuslike alade hooldussoovituste koostamisel;

Töö tulemusi saab kasutada ka:

- turismikaartide ja –marsruutide koostamisel;
- erinevate riiklike toetuste jagamisel ja koordineerimisel antud valdkonnas;
- maaomanike ja üldsuse informeerimisel.

2. 2. VÄÄRTUSLIKE MAASTIKE MÄÄRATLEMINE

Järvamaa maakonnaplaneeringu teemaplaneeringu “Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused” alateema „Väärtuslikud maastikud“ koostati Järva Maavalitsuse arengu- ja planeeringu osakonna poolt koostöös maavanema korraldusega moodustatud teemaplaneeringu koostamist korraldava komisjoniga kaasates omavalitsusi, asjasthuvitatud ametkondi ning laia üldsust.

Töö koostamisel on eelkõige juhitud Keskonnaministeeriumi poolt 2001.a. välja antud meetodilisest materjalist “Väärtuslike maastike määratlemine. Metoodika ja kogemused Viljandi maakonnas”. Metoodika kohaselt on maastik inimese poolt tajutav ala, mis võib hõlmata ka ranniku ja siseveed, ning mille ilme määrab looduslike ja inimfaktorite tegevus ja nende vastastikune mõju.

Väärtuslike maastike valikul käesolevas töös on lähtutud arusaamast, et väärtuslikud maastikud on alad:

- mis võiksid saada maastikuhoolduslepingute objektiks, kui selleks tekivad vahendid;
- mille piirides võiksid kehtida teatud ehitus- ja kasutustingimused;
- mille piirides maaomanik või –valdaja peaks selleks volitatud ametkonnaga kooskõlastama maastikku muutvaid tegevusi.

Maastikku muutvad tegevused on hoonete, turismirajatiste ja teede ehitamine, kaevandamine, maaparandus, veekogude reguleerimine, maade ümberkruntimine, suuremad metsaraied ja -istutused jne.

Väärtuslike maastike määratlemisel läbiti järgmised etapid:

- töö andmebaaside, kirjanduse, fotokogude, aerofotode ja kaartidega;
- välitööd maastikul;
- mõttetalgud ning arutelud omavalitsustes üldsuse osavõtul;
- ekspertide poolsete hinnangute andmine;
- arutelud planeeringupäeval;
- arutelud teemaplaneeringu koordineerimise komisjoni töökoosolekul.

Järvamaa väärtuslike maastike väljavalimine toimus kahes järgus:

- esimeses järgus tehti alade eelvalik;
- teises järgus toimus alade täpsem kirjeldamine, kaardistamine ja hindamine.

2. 2. 1. ALADE VALIK

Alade eelvalik toimus paralleelselt kahes liinis:

- üheltpoolt selgusid andmebaaside, kirjanduse, fotokogude, aerofotode ja kaardimaterjali läbitöötamise tulemusena ning ekspertidelt saadud soovitude põhjal alad, mis võiksid oma harukordsuse, eripära või iseloomulike tunnustega pakkuda huvi laiemale üldsusele;
- teisalt andis koostöö üldsuse ja omavalitsustega rea alasid, mis lisaks kohalikule tuntusele ja tunnustatusele võiksid pakkuda huvi ka laiemale üldsusele.

Järvamaa väärtuslike maastike määratlemisel lähtuti all-loetletud väärtustest:

1) **kultuurilis-ajalooline väärtus (KAV)**, mis koosneb järgmistest teguritest:

- praeguse maastikumustri ja asustusstruktuuri sarnasus traditsioonilisega;
- kultuurimälestiste ja traditsiooniliste maastikuelementide rohkus ning olukord;
- traditsioonilise hoonestuse esinemine ja olukord;
- looduslike rohumaade rohkus ja hooldus;
- erinevatest ajalooperioodidest pärit elementide rohkus või iseloomulikkus;
- tänapäevaste maastikuelementide – uued või oluliselt ümberehitatud maanteed, elektriliinid, tootmishooned jms) - vähesus või puudumine.

2) **esteetiline väärtus (EV)**, mis sõltub järgmistest teguritest:

- maastiku ilu;
- maastiku mitmekesisus;
- maastiku omapära;
- maastiku traditsiooniline ilme;
- maastiku hooldatus (põllud, rohumaad, hooned jm rajatised);
- vaheldusrikas või huvitav reljeef;
- teedelt avanevad ilusad vaated.

3) **looduslik väärtus (LV)**, mis sõltub järgmistest teguritest:

- väärtuslikud looduslikud ja poollooduslikud elupaigad;
- väärtuslikud maastikuelemendid (põlispuud, alleed, rändrahnud, kivikülvid, veekogud, karstivormid jne);
- võimalikud loodus- ja maastikukaitsealad;
- väljaspool kaitsealasid asuvad väärtuslikud metsa- ja soosalad;
- looduslik mitmekesisus (looduslikud metsatukad vaheldumisi põllumaade, niitude ja veekogudega jne);
- olulisus mitmest aspektist: liigikaitse, geomorfoloogia, hüdroloogia jne.

4) **identiteediväärtus (IT)**, mis sõltub järgmistest teguritest:

- maastiku olulisus kohalike elanike jaoks;
- maastiku tunnus väljaspool küla, valda, maakonda.

5) **rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP)**, mis sõltub järgmistest teguritest:

- maastiku ilu;
- reljeeffi ja taimkatte vaheldusrikkus;
- metsarohkus;
- veekogu või ranna olemasolu;
- kohalike traditsioonide olemasolu;
- vaatamisväärsuste olemasolu;

6) **muud väärtused (MV)** - väärtus uurimis- või õppeobjektina jms.

Alade valiku tegemisel arvestati:

- erinevate väärtuste suurt kokkulangevust;
- tüüpilisust/esinduslikkust Järvamaal;
- haruldast esinemist Järvamaal;
- riikliku tähtsusega alaks saamise potentsiaali;
- kättesaadavust/ligipääsetavust;
- kohta kohalikus pingereas.

Kaunite teelõikude valikul arvestati ümbritseva maastiku ilu, avarust, omapära, maakasutust, mitmekesisust pinnavormi, vaateid veekogudele jne.

Peale eelvaliku tegemist ja alade esialgsete kirjelduste koostamist saadeti materjal ekspertidele seisukohavõtmiseks ning seda arutati omavalitsustes ja planeeringupäeval.

2.2.2. ALADE HINDAMINE

Pärast alade eelvaliku heakskiitmist teemaplaneeringu tegemist koordineeriva komisjoni poolt täpsustati alade kirjeldused ning piirid kaardil ja ning tehti alade lõplik valik ja hindamine.

Kirjelduste põhjal liigitati alad tüüpide järgi, milliseid meetodika järgi oli kaheksa:

- 1 – linna- või asulamaastik;
- 2 – põhiliselt põllumajandusmaastik/küla;
- 3 – põllumajandus- ja loodusmaastik;
- 4 – põhiliselt loodusmaastik;
- 5 – sisaldab suuremat veekogu või piirneb sellega;
- 6 – ajaloo kontsentraat;
- 7 – mõisakeskus või -park;
- 8 – paik, mis seostub ajalooümbusega või omab sümbolset tähendust.

Mitme tüübi tunnuste olemasolu korral on kasutatud mitut numbrit.

Valiku aluseks olnud väärtusi hinnati põhimõttel:

- 1 – madal või ebaselge;
- 2 – keskmine või ebaühtlane;
- 3 – kõrge väärtus;

Alade lõplik nimekiri jagati antud hinnangute põhjal kahte kategooriasse:

- väärtuslikud maastikud;
- reservalad.

Väärtuslike maastike kategooria sisaldab maakonna kõige väärtuslikumaid alasid, mis valiti välja ja jagati omakorda kolme erinevasse klassi:

- I klassi alad – kõige väärtuslikumad, maakondliku (võimaliku riikliku) tähtsusega alad (I);
- II klassi alad – väga väärtuslikud, maakondliku tähtsusega alad (II);
- III klassi alad – väärtuslikud, kohaliku tähtsusega alad (III);

Reservalade hulka jäid alad, mis on vaid ühest või mõnest aspektist väärtuslikud või üldiselt madalalt hinnatud paigad. Kohalikul tasandil on need siiski olulised ning nende väärtus võib kohaliku elu edendajate soodsa suhtumise jätkumisel suurened. Selles töö järgus anti aladele ka registri number.

3. JÄRVAMAA VÄÄRTUSLIKUD MAASTIKUD

3. 1. JÄRVAMAA VÄÄRTUSLIKE MAASTIKE REGISTER

Järvamaa väärtuslike maastike registrisse on kantud 48 nummerdatud ala, neist numbrid 1 kuni 10 on I klassi alad, numbrid 11 kuni 29 II klassi alad, numbrid 30 kuni 42 on III klassi alad ning numbrid 43 kuni 48 on reservalad.

1. Ala number ja nimetus: nr. 1 MÄGEDE MAASTIK

2. Ala klass: I

3. Ala tüüp: 4

4. Ala pindala: 788,4 ha

5. Ala asukoht: Järva maakond Albu vald ja Lehtse vald

6. Ala tähtsus: maakondlik, võimalik riiklik

7. Ala kirjeldus ja hinnangud:

Ala asub Kõrvemaa maastikukaitseala põhjaosas hõlmates Albu valla Mägede küla kesk- ja idaosa ning ulatub Lehtse valla Kõrvküla lääneosasse. Läänest ja lõunast piirab ala Liivoja, mis Mägede küla põhjapiiril suubub Jänijõkke.

Suure osa alast võtab enda alla Kõrvemaa kõrgeim ala - ca 4 kilomeetri pikkune ja 1,5 kilomeetri laiune kirde-edelasuunaline Mägede mõhnastik. Ka Punamägedena tuntud mõhnastik on hästi väljakujunenud klassikaline mõhnastik, mis on tekkinud jääajal mandrijää taandudes liustikujõgede (jääsulamisvete poolt) õõnestatud jääõhedesse või

liustikuservadesse ja aluspinna kõrgendite vahele. Omavahel liitunud, kuni paarikümne meetrise suhtelise kõrgusega künkaid, kupleid, seljakuid ja lavajaid künniseid liigestavad lehterjad sulglohud ja mitmesuguse ristprofiiliga piklikud lohud. Üksikute kuplitaoliste pinnavormide vahele on moodustunud suhteliselt suure kõrgusega lavapinnad. Lavade laed on tasased ja nõlvad järsud. Ala kõrgeimaks punktiks on Valgehobusemägi, mis kõrgub 106,9 m üle merepinna. Mägi on kaetud liigirikka segametsaga, kus kasvab muuhulgas harilik ja vahelmine lõokannus, laialehine neiuvaip, roomav öövilge, pruunikas pesajuur ning kahelehine käokeel. Mäel asuvast vaatetornist avaneb kaunis vaade Kõrvemaa ulatuslikele metsadele ja soodele, sealt võib näha ümberkaudsete kirikute torne (Järva–Madise, Ambla, Anna, Kose) ning Tallinna telemasti. Suusamatkajate hulgas hinnatud mõhnastiku kaguserval ilmestab loodust endisesse karjääri tekkinud järv.

Mägede küla endistel liivastel põldudel ja nõmmedel laiub 1950-ndatel aastatel istutatud noor männimets, kust võib leida samuti mitmete haruldaste taimeliikide kasvukohti, näiteks palu- karukell, varesekold, talvik.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): ei hinnatud

Esteetiline väärtus (EV): 3

Looduslik väärtus (LV): 3

Identiteediväärtus (IV): 3

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 3

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. *Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:*

- 1) puhkemajandust arendada ainult detailplaneeringute alusel järgides maastikukaitseala eeskirju;
- 2) paigaldada alale infoskeemid;
- 3) ehitada välja ja märgistada parkimis-, puhke- ja lõkkekohad;
- 4) avada vaateid.

9. *Kehtestatud piirangud ja soodustused:*

Kõrvemaa maastikukaitsealal on tegevus määratud kaitse-eeskirjaga. Jõgede ja järvede kaldaaladel kehtivad ranna ja kalda kaitse seaduses sätestatud piirangud. Kaitsealuste üksikobjektide osas kehtivad kaitstavate loodusobjektide seadusega sätestatud tingimused.

10. *Täiendava inventeerimise vajadus:*

Vajalik täpsemate hooldussoovituste ja projektide jaoks.

11. *Fotod: (vt pildigalerii)*

1. Ala number ja nimetus: nr. 2 KAKERDAJA RABA

2. *Ala klass:* I

3. *Ala tüüp:* 4

4. *Ala pindala:*1079,0 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Albu vald

6. *Ala tähtsus:* maakondlik, võimalik riiklik

7. *Ala kirjeldus ja hinnangud:*

Ala asub Kõrvemaa maastikukaitsealal Vetepere küla põhjaosas. Seda piirab läänest Harju maakonna piir ja idast Mõnuvere küla ning Palginõmme soo. Ala põhjapiiril voolab Tarvasjõgi, mis on Jägala jõe üks paljudest lisajõgedest.

Põhilise osa alast võtab enda alla Tarvasjõest lõunas asuv ca 1000 ha suurune Kakerdaja raba. Üks Kõrvemaa suuremaid rabasid on rohkete laugastega maaliline kõrgraba, mille omapäraks on tema kaheastmelisus (kahel erineval kõrgusel paiknev laukavöö). Sadade laugaste äärtel leidub rabakat, ümar- ja pikalehelist huulheina ja valget nokkheina, samuti hanevitsa. Puude liigilisus on väike, nagu rabades ikka: kidurad männid ja sookased. Kevadel ja sügisel peatub laugastikul tuhandeid rändlinde. Raba põhjaosas asub 6,7 ha suurune sademetest ja sooveest toituv Kakerdaja järv. Tüüpilises huumustoitelises umbjärves puudub igasugune taimestik, kuid järv omab väärtust peamiselt maastikuelemendina ning omapärase ökosüsteemina. Kakerdaja järvest vahetult lõunas asub 2,2 ha suurune rabalaugas. Järvest 1 km ida poole jääb liigirikka puistuga Hiiesaar, mis on arvatav muistne pelgu- ja ohvripaik.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): ei hinnatud

Esteetiline väärtus (EV): 3

Looduslik väärtus (LV): 3

Identiteediväärtus (IV): 3

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 3

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. *Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:*

1) paigaldada infoskeemid.

9. *Kehtestatud piirangud ja soodustused:*

Kõrvemaa maastikukaitsealal on tegevus määratud kaitse-eeskirjaga. Jõgede ja järvede kaldaaladel kehtivad ranna ja kalda kaitse seaduses sätestatud piirangud. Kaitsealuste üksikobjektide osas kehtivad kaitstavate loodusobjektide seadusega sätestatud tingimused.

10. *Täiendava inventeerimise vajadus:*

Vajalik täpsemate hooldussoovituste ja projektide jaoks.

11. *Fotod:* (vt pildigalerii)

1. Ala number ja nimetus: nr. 3 TAMMSAARE VÄLJAMÄGI – KODRU RABA

2. *Ala klass:* I

3. *Ala tüüp:* 8, 4

4. *Ala pindala:* 1232,0 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Albu vald

6. *Ala tähtsus:* maakondlik, võimalik riiklik

7. *Ala kirjeldus ja hinnangud:*

Kõrvemaa maastikukaitseala ida-osas, Albu valla Vetepere külas asuvast alast hõlmab suurema osa Kodru raba koos arvukate laugaste ja raba keskel oleva, 1,7 ha suuruse, ebakorrapärase kujuga Vibujärvega. Maalilist raba ümbritsevad paljud salumetsa-ilmelised soosaared ning nendevahelised soosillad.

Rabast läänes, Tammsaare väljamäel asuv Tammsaare-Põhja talu oli sünnikoduks kirjandusklassik Anton Hansen-Tammsaarele. Romaanis "Tõde ja õigus" Vargamäeks ristitud väljamägi on kujunenud üldtunnustatud geograafiliseks kohanimeks. Kirjaniku sünnikodus on avatud muuseum. Huvipakkuvad on romaanist tuntud Eespere ja Tagapere rekonstrueeritud taluhooned ning paikkonnale nime andnud võimas Vetepere tamm väljamäe veerul. Enam kui saja-aastase puuhiiglase kõrgus on 16 meetrit ning tüve ümbermõõt 3,2 meetrit, võra läbimõõt aga 15 meetrit. A. H. Tammsaare muuseumist paarsada meetrit loodes, Tammsaare-Põhja talu maal on kujunemas kultuurihiis Järvamaa kultuuripreemiate laureaate poolt istutatud puudest. Hiie rajamist alustati 1992. a. ning igal kevade, Jüripäeva paiku istutavad oma puu järjekordsed Järvamaa Kultuuripreemia laureaadid.

Tammsaare väljamäelt ca 1,5 km lääne suunas üle Jägala jõe asub Simisalu väljamägi, mis romaanis "Tõde ja õigus" kannab Hundipalu nime. Sellel säilinud hooned on kohandatud matkakoduks. Simisalu väljamäe vaatetornist avaneb kaunis vaade ümberkaudsetele rabadele. Kodru rabast lõunasse jäävad mitmed saluilmelised soosaared, nende hulgas Lõhmu väljamägi ja Linnassaar ning Kaalepi Linnamägi. Raba lääneserval asuvad Kaubassaared ja põhjaserval Vibussaare, idaserval, paralleelselt Tammsaare väljamäega, Palgissaar. Muistsetel aegadel ajutise pelgupaigana kasutatud soosaari katab hõre segamets ning enamikel neist võib leida kaunist kuldkinga. Palgissaarest läänes asuvas lubjarikkas soos kohtab 8 liiki kápalisi: soovalk, harilik káoraamat, kuradi sármkápp, vóóthuul-sármkápp, kahkjaspunane sármkápp, soo-neiuvaip, suur káopóll, kahelehine káopóll. Lóhmu all, lubjarikkas soos kasvab haruldastest taimedest eesti soojumikat, kárbesóit, Russowi sármkáppa ning tápilist sármkáppa. Móoda soosaari kulgevad mitmed Tammsaare väljamäelt alguse saavad matkarajad. Simisalu ja Tammsaare väljamäelt kulges endisaegne talitee üle Palgissaare, Kodru raba ja Kaubassaarte Järva-Madise kirikuni. Teine talitee kulges üle Laeksaare ja Sikemáe Tallinna poole ning kolmas üle Tartussaare Paide poole.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): 3

Esteetiline väärtus (EV): 3

Looduslik väärtus (LV): 2

Identiteediväärtus (IV): 3

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 3

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

- 1) inventeerida, planeerida ja hooldada kultuurihiis Tammsaare väljamäe jalamil ning paigaldada infotahvlid;
- 2) Simisalu silla juurde rajada puhkeplats süstamatkajatele;
- 3) paigaldada infoskeemid ja tähistada objektid.

9. Kehtestatud piirangud ja soodustused:

Kórvemaa maastikukaitsealal on tegevus määratud kaitse-eeskirjaga. Jógede ja järvede kaldaaladel kehtivad ranna ja kalda kaitse seaduses sätestatud piirangud. Kaitsealuste üksikobjektide kohta kehtivad kaitstavate loodusobjektide seadusega sätestatud tingimused. Ajaloomálestiste osas kehtivad muinsuskaitse seadusest tulenevad piirangud.

10. Täiendava inventeerimise vajadus:

Vajalik täpsemate hooldussoovituste ja projektide jaoks.

11. Fotod: (vt pildigalerii)

1. *Ala number ja nimetus: nr. 4 SAARJÕE MAASTIK*

2. *Ala klass:* I

3. *Ala tüüp:* 4

4. *Ala pindala:* 1027,0 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Kabala vald

6. *Ala tähtsus:* maakondlik, võimalik riiklik

7. *Ala kirjeldus ja hinnangud:*

Ala hõlmab Kabala valla Rassi küla lääneosa, piirnedes läänest Pärnu maakonnaga ja lõunast Viljandi maakonnaga.

Alal väärib tähelepanu Pärnu jõe vasakpoolne lisajõgi Saarjõgi koos ürgoruga, mis asub Rassi külas Parasi - Tõrvaaugu maanteest lõunas vahelduva reljeefiga palumännikus. Ürgoru laius on 40 - 50 m ning sügavus 4 - 5 meetrit. Oru põhjas voolava Saarjõe paremal kaldal asub Tagametsa jahiloss ning vasakul skaudilaager. Maastikku ilmestab ka 0,6 ha suurune Tagametsa paisjärv, mis pakub skaudilaagris viibijatele ujumisvõimalust. Maakivist laotud ja mustast marmorist nimetahvliga mälestusmärk Tagametsa skaudilaagri territooriumil põlistab mälestust Eestis II Maailmasõjale järgnenud metsavendade vabadusvõitlusest. Paisjärvest lõunasse jääb 16. -17. sajandist pärit kalmistu "Kalmetinõmm", mis omab arheoloogilist väärtust.

Ala lõunaosa reljeefi kujundavad Rassi kabelimäed - järskude nõlvadega pikad ja kitsad seljandikud, mis on jätkuks Vastsemõisa ja Kaansoo metskondi läbivale Balti jääpaisjärve rannaluidete ahelikule. Luited koosnevad rebaseliivast ning neil kasvab kaunis mustikamännik. Luited on oma nime saanud rahvapärимusest, mille järgi olevat siia maetud Põhjasõja ajal rootsi kindral. Siin lähedal, Saarjõest ca 0,5 km lõunas asub 13. - 18. sajandist pärit kalmistu, mis on arheoloogiamälestisena kaitse all. Ala lõunaosa läbib Sakala tee, mis on saanud tuntuks tänu Carl Robert Jakobsonile.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): 1

Esteetiline väärtus (EV): 3

Looduslik väärtus (LV): 3

Identiteediväärtus (IV): 2

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP):3

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. *Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:*

- 1) paigaldada ala infoskeemid;
- 2) tähistada parkimis- ja lõkkekohad;
- 3) ehitada välja matkarajad;

9. *Kehtestatud piirangud ja soodustused:*

Jõgede ja järvede kaldaaladel kehtivad ranna ja kalda kaitse seaduses sätestatud piirangud. Ajaloo- ja arheoloogiamälestiste osas kehtivad muinsuskaitse seadusest tulenevad piirangud.

10. *Täiendava inventeerimise vajadus:*

Vajalik täpsemate hooldussoovituste ja projektide jaoks.

11. *Fotod: (vt pildigalerii)*

1. Ala number ja nimetus: nr. 5 KAREDA – ESNA MAASTIK

2. Ala klass: I

3. Ala tüüp: 6, 7, 8

4. Ala pindala: 716,8 ha

5. Ala asukoht: Järva maakond Kareda vald, Roosna-Alliku vald

6. Ala tähtsus: maakondlik, võimalik riiklik

7. Ala kirjeldus ja hinnangud:

Ala paikneb Kareda ja Roosna-Alliku valla piiril, hõlmates Kareda valla Esna ja Kareda küla keskosa ning Roosna-Alliku valla Esna küla lõunaosa. Ala, mida läbib Peetri - Roosna-Alliku maantee ning Esna jõgi, võib jagada tinglikult kolmeks osaks: muistne Kareda küla, 20. sajandi I poolel tekkinud Esna raudteeküla ning Esna ja Kudasema mõisad.

Kareda küla on esmakordselt mainitud 1212. a. Henriku kroonikas. Eestlaste muistse iseseisvuse ajal oli Kareda üks põhjapoolse Eesti tähtsamaid keskusi. Kunagisest sumbkülast on aja jooksul kujunenud ridaküla. Külas on säilinud tervikuna 3 ja põhiosas 5 rehielamut, lisaks on külas 15 taluaita, neist vanim pärineb 1812. a. Siinne sepikoda arvatakse pärinevat Põhjasõja-eelsest ajast. Säilinud on ka 1867. a. ehitatud unikaalne rehielamu-tüüpi paekivist koolihoone, 1880.a. rajatud külapood ja 1896.a. ehitatud vallamaja. 16. sajandist pärinevad vesiveski ja magasiait on varemetes. Siinne Taaveti-Hansu talu on Eduard Viiralti isa sünnikodu, millega ka kunstnik ise tihedalt seotud oli. Kareda küla auväärse ajaloo tähistamiseks paigaldati küla peatänava äärde 1988. a. skulptor Robert Volki poolt mitme meetri kõrgusest ristkülikukujulisest graniitrahnuist väljaraiutud Kareda küla mälestuskivi, nn. Kareda kivi. Kareda küla põhjatipus, Kareda ja Roosna-Alliku valla piiril, Vilismäe talu maal asub oletatav muinaslinnus I aastatuhandest "Villismägi". Küla lääneserval vääriavad tähelepanu looduskaitse all olevad Kareda allikad, millest väljavool toimub Esna jõkke.

Esna jõe ülemjooksul ca 1 km Kareda muistsest külast loodes asub 20. sajandi 20-ndatel aastatel raudteelasulana tekkinud Esna küla (alevik). Nimetatud perioodist pärinevad raudteejaama kahekorruseline puithoone ja Aaviku veski, mille seadmed ja interjäär on suhteliselt heas korras. Külas on säilinud tolleaegne plaanilahendus, hoonestus ja miljöö. Küla ilmestab allikatoiteline tehisjärv, mis on kohalike elanike supluskohaks.

Raudteekülalt põhjas asuv Esna mõisaansambel on ehitatud põhiliselt 19. sajandil. Klassitsistlikus stiilis ansamblisse kuuluvad mõisa ühekorruseline peahoone, ait-kuivati, piimaköök, tall, viinavabrik ja kasvuhoone. Lagunenud kõrvalhooneid käesoleval ajal taastatakse. Mõisa peahoonet ümbritseb 6,5 ha suurune põlispuudega park, millele lisab ilu teda läänest piirav 0,5 ha suurune rohke taimestikuga Esna allikatoiteline paisjärv. Allikafrondist, mille pikkus on üle 200 m, saab alguse Esna jõgi. Koht on sobiv veelindudele talvitumiseks. Allikad koos järvekese, mõisapargi ja jõega on maaliline loodusfragment.

Esna mõisaansamblist ca 1,2 km Roosna-Alliku poole väärib tähelepanu Kudasema mõisa kohalikust dolomiidist kuivati-meierei-elumaja. Kudasema mõisapargis asuvas hoones tegutseb katoliku kiriku koolituskeskus.

Esna ja Kudasema mõisa vahelises metsas Esna kabelimäel on säilinud Grünewaldi perekonna kodukalmistu (rajatud 1831 – 1842) ning neogooti stiilis kabel. Uhkeldavalt suure portaali ja roosaknaga kabel, mis on ümbritsetud põlispuudega, mõjub imposantselt.

Ala lõunaosas Kareda ja Ämbra küla vahel karjamaana kasutatavas nõos asub Karjamaa kivi-külv, mille pikkus on 200 m ja laius 50 m. Alal esinevad enamuses hallid või roosakad graniitrahnuid, rahnude läbimõõt on enamasti kuni 2 m ja kõrgus 0,5 m.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): 3

Esteetiline väärtus (EV): 1

Looduslik väärtus (LV): ei hinnatud

Identiteediväärtus (IV): 3

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 2

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

- 1) leida vahendid Esna kabeli konserveerimiseks;
- 2) tähistada juurdepääsud Esna kabelile;
- 3) jätkata Esna ja Kodasema mõisa taastamist;
- 4) leida vahendeid Esna allikajärve silla remontimiseks;
- 5) jätkata Esna mõisapargi korrastamist.

9. Kehtestatud piirangud ja soodustused:

Jõgede ja järvede kaldaaladel kehtivad ranna ja kalda kaitse seaduses sätestatud piirangud. Kaitsmata põhjaveega aladel kehtivad veeseadusest tulenevad kitsendused. Arhitektuuri-, ajaloo- ja arheoloogiamälestiste osas kehtivad muinsuskaitseadusest tulenevad piirangud. Mõisaparkide ja kaitsealuste üksikobjektide kohta kehtivad kaitstavate loodusobjektide seaduses sätestatud tingimused.

10. Täiendava inventeerimise vajadus:

- 1) koostada Esna küla ehitus-ajalooline ülevaade ning viia läbi kultuurilooline uuring;
- 2) viia läbi ehitus-ja kultuurilooline uuring Kareda küla territooriumil;

11. Fotod: (vt pildigalerii)

1. Ala number ja nimetus: nr. 6 NORRA-OOSTRIKU ALLIKATE ALA

2. *Ala klass:* I

3. *Ala tüüp:* 4, 7

4. *Ala pindala:* 4177,0 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Koeru vald

6. *Ala tähtsus:* maakondlik, võimalik riiklik

7. Ala kirjeldus ja hinnangud:

Ala hõlmab Endla Looduskaitseala lääneosas paiknevat Norra-Oostriku allikate piirkonda Koeru valla kaguosas. Seda piirkonda peetakse kogu Eesti veerohkeimaks lättepiirkonnaks (2,1 miljonit liitrit tunnis). Põltsamaa jõe lähtejõgedele algust andvad Oostiku ja Sopa allikad toovad maapõuest välja maksimaalselt 882 tuh liitrit vett tunnis. Inimtegevusest puutumata alal on rikkalikult erineva lehrisuuruse, sügavuse ja vooluhulgaga allikaid. Haruldasi ja kaitse all olevaid taimi - kaunist kuldkinga ja pruunikat pesajuurt, soo-neiuvaipa ja roomavat öövilget, vööthuul-sõrmkäppa jt - leidub siin 13 liiki.

Ala põhjaosas väärib tähelepanu Norra mõisa klassitsistlikus stiilis kahekorruline klombitud graniidist sokli ja kelpkatusega peahoone, mis on ehitatud 18. sajandi lõpus. Mõisahoonet ümbritseb vabaplaneeringuga park. Norra mõisahoonest vahetult läänes asuvat Norra

Allikajärve nimetatakse ka allikatiigiks, kuna peale ulatuslikke maaparandustöid on allika vee väljavoolu hulk oluliselt vähenenud.

1,5 km Norra allikatest lõunas asuvad kolmest suurest tõsuallikast koosnevad Oostriku allikad moodustades 0,3 ha suuruse allikajärve. Allikajärv, mis on looduslikult haruldaset kaunis veekogu, läheb sujuvalt üle 10 - 15 m laiuseks kiirevooluliseks Oostriku jõeks. Metsanurga allikad väljuvad Oostriku jõe põhjast ning koosnevad kolmeteistkümnest 5- kuni 20-meetrise läbimõõduga ning kuni 2,5-meetrise sügavusega allikast. Kilomeetripikkusele Sopa ojale lähteks oleva Sopa allika lehtri läbimõõt on 6 m ja sügavuseks on mõõdetud 4,8 m. Tegemist on sügavaima allikaga Eestis. Võllingi allikas, Eesti üks veerikkamaid ja ainus selle piirkonna laugeallikas, on lähteks kiirevoolulisele Võllingi ojale. Mööda Võllingi oja 300 m allavoolu asuvad Vilbaste allikad. Siinne kõige suurem allikalehter on 10-meetrise läbimõõduga ning 2 m sügavune. Unikaalse vaatepildi annab allika põhjast paarikümne sentimeetri üles keev liivapilv, mis sisaldab allikalubja terakesi, andes veele rohekas-sinise värvingu. Kolm väiksemat allikalehtrit on omavahel liitunud ning moodustavad kuni 2 m sügavuse järvekese. Allikaid ümbritsevad kuni 12 m kõrgused kuused ja männid ning puukujulised kadakad.

Norra mõisast läänes Punaraba loodeserval asub Värvi allikas ehk Kiltre allikas. See on Pandivere kõrgustikule iseloomulik tõsuallikas, lehtri läbimõõduga 4 kuni 5 meetrit, sügavusega üle poole meetri. Unikaalseks teeb allika asjaolu, et selle vesi sisaldab ebatavaliselt suurel hulgal pliid, tsinki, vaske jt. polümetalle.

Lisaks eelnimetatutele leidub alal veel mitmeid väiksemaid allikaid: Haava allikad, Uus allikas, Roosteallikas, Valtri kaev jt.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): 2

Esteetiline väärtus (EV): 3

Looduslik väärtus (LV): 3

Identiteediväärtus (IV): 3

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 3

Muud väärtused (MV): ei hinnatud.

8. *Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:*

- 1) kaaluda Norra mõisa pargi kanalite süsteemi taastamist;
- 2) ehitada allikate alale täiendavaid laudradasid ja tähistada need.

9. *Kehtestatud piirangud ja soodustused:*

Endla maastikukaitsealal on tegevus määratud kaitse-eeskirjaga. Jõgede ja järvede kaldaaladel kehtivad ranna ja kalda kaitse seaduses sätestatud piirangud. Arhitektuuri- arheoloogia- ja ajaloomälestiste kohta kehtivad muinsuskaitse seadusest tulenevad piirangud. Mõisaparkide ja kaitsealuste üksikobjektide kohta kehtivad kaitstavate loodusobjektide seaduses sätestatud tingimused.

10. *Täiendava inventeerimise vajadus:*

Vajalik täpsemate hooldussoovituste ja projektide jaoks.

11. *Fotod: (vt pildigalerii)*

1. Ala number ja nimetus: nr. 7 JÄNEDA MAASTIK

2. *Ala klass:* I

3. *Ala tüüp:* 4, 6, 7, 8

4. *Ala pindala:* 226,2 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Lehtse vald

6. *Ala tähtsus:* maakondlik, võimalik riiklik

7. *Ala kirjeldus ja hinnangud:*

Ala hõlmab Jäneda mõisakompleksi ning selle lähiümbrust Kõrvemaa maastikukaitseala kirdeserval. Seda läbib Piibe maantee, Jänijõgi ning Aegviidu-Jäneda vallseljak. Vallseljak, mida katab salumets, eraldub hästi ümbritsevate niitude taustal. Kevadel kirendab siin metsaalune sinililledest, kopsurohust ja kevadisest seahernest, ohtralt võib leida näsiniint. Alale jääb viie kilomeetri pikkusest vallseljakust vaid osa: - Linnamägi, Mõisamägi, Lipumägi, Leivamägi ja Sinihalliku seljak. Kõigilt neilt avaneb kaunis vaade ümbruskonna maastikule. Leivamägi on palukuklaste lemmikelupaik. Järskude nõlvadega vallseljaku idajalamil voolab maaliline Jänijõgi, mis on Jägala jõe üks paljudest lisajõgedest.

Jäneda küla on esmakordselt ürikutes märgitud 1353. a., Jäneda mõisa aga 1510. a. Piibe maantee ääres asuv kahekorruline juugendstiilis punasest tellisest Jäneda mõisahooned on valminud 1915. a. Mõisa uudse funktsionaalse plaaniskeemiga juurdeehitus valmis 1975. a. arhitekt Valve Pormeistri projekti järgi. Arvukad mõisa säilinud majandushooned - viinavabrik, viljakuivati, hobusetall, sepikoda, karjahoov ja ait - pärinevad põhiliselt 18. - 19. sajandist. Hooned paiknevad nii mõisasüdamest Piibe maanteele suunduva tee ääres kui ka maastikus hajali. Enamikku neid seob ühtne kujunduslaad, mis põhineb lõhutud maakivi, Kuru dolomiidi ja punase tellise dekoratiivsel kasutamisel. Mõisasüdamest umbes 0,6 km põhja suunas Jänijõel asub 2,5-korruline erinevatel aegadel mitmes järgus ehitatud vesiveski. Puidust jahimaja, mida 1902. a. laiendati ning mida käesoleval ajal tuntakse kui Kalijärve koolimaja, paikneb mõisasüdamest 0,5 km edelas Kalijärve ääres. 1934. a. augustis puhkas siin tuntud inglise kirjanik Herbert George Wells.

Tasase reljeefiga 14,5 ha suurust Jäneda mõisaparki ilmestavad avarad väljakud, tiigid ja põlispuud. Park on ulatuslikult rekonstrueeritud ning hästi hooldatud. Siinsel 4,7 ha suurusel ja 2,8 m sügavusel jahedaveelisel kalarikkal Allikajärvel pesitsevad kodustatud laululuiged ja sinikael-pardid. Järve toidavad idast tulev Allika oja ja põhjaallikad, väljavool toimub kraavi kaudu mõisakompleksist läänes voolavasse Jänijõkke. Järv ilmestab oluliselt mõisa ümbritsevat maastikku.

Jäneda mõisasüdamest edelasse jääb Jäneda linnamägi, mis asub ligi kahekümne meetri kõrgusel kitsal järsunõlvalisel Jäneda-Aegviidu vallseljakul Kalijärve ja Jänijõe vahel. Linnus avastati alles 1930. aastatel. Linnuse õu on umbes saja meetri pikkune ja kolmnurkse kujuga.

Jäneda-Aegviidu vallseljaku lõunaosa edelaküljel asub 3,8 ha suurune maaliline Kalijärv, mille suurim sügavus on 9 meetrit. Järve kirde ja idakaldalt tõuseb metsaga kaetud vallseljak, ülejäänud kallast on tasane. Järve kagusopis kasvab suur kogumik lääne-mõõkrohtu, reliktselt taime atlantilisest kliimaperioodist. Lõunast voolab järve külmaveeline kraav, väljavool järvest toimub põhjaosas asuva kraavi kaudu Jänijõkke. Kauniks maastikuelemendiks oleva järve kalastik on liigirikas, pakkudes suurepäraseid õngitsemis- ja suplemisvõimalusi puhkajatele.

Mõisakompleksist 0,5 km põhja poole jääb 2,6 ha suurune Veskijärv, mis oma praeguse suuruse sai paisjärvena Jänijõel 1976. a.

Jäneda-Aegviidu vallseljaku läänejalamil umbes 1 kilomeeter Jänedast loodes asuvad Jäneda Sinihallikad. Paarisaja meetri pikkune järvik on kitsas, käärulise kaldajoonega, seal leidub palju sügavaid allikalehtreid. Neid ümbritseval õõtsuval samblakamaral kasvab lisaks enamikele rabataimedele - tarnadele, pääsusilmadele ja roosaõielistele sookuuskjalgadele - ka mitmeid käpalisi: soo-neiuvaipa, kahkjaspunast käppa, kuradi sõrmkäppa, Russowi sõrmkäppa, harilikku käoraamatut ning vööthuul-sõrmkäppa. Siin leidub nelja liiki

putukatoidulisi taimi: ümaralehine ja pikalehine huulhein, harilik võipätkas ning keskmine vesihernes. Allikasooos kasvab suurte kogumitena lääne-mõõkrohtu.

Alale jäävatest huvipakkuvatest objektidest tuleb veel märkida Piibe maantee ääres asuvat 1930. aastate lõpus ehitatud kahekordset Jäneda endist meiereihoonet, samuti Jäneda mõisahoones paiknevat Jäneda muuseumi ning helilooja Urmas Sisaski eestvedamisel töötavat Eesti Astromuusika Keskust ning Jäneda muusikatähetorn-planetaariumi.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): 3

Esteetiline väärtus (EV): 3

Looduslik väärtus (LV): 3

Identiteediväärtus (IV): 3

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 3

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. *Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:*

- 1) paigaldada ala infoskeemid;
- 2) tähistada parkimis- ja puhkekohad;
- 3) ehitada välja täiendavaid matkaradasid ja tähistada need;
- 4) avada vaateid Jäneda-Aegviidu vallseljakult.

9. *Kehtestatud piirangud ja soodustused:*

Kõrvemaa maastikukaitsealal on tegevus määratud kaitse-eeskirjaga. Jõgede ja järvede kaldaaladel kehtivad ranna ja kalda kaitse seaduses sätestatud piirangud. Arhitektuuri-, arheoloogia- ja ajaloomälestiste osas kehtivad muinsuskaitseadusest tulenevad piirangud. Mõisaparkide ja kaitsealuste üksikobjektide kohta kehtivad kaitstavate loodusobjektide seaduses sätestatud tingimused.

10. *Täiendava inventeerimise vajadus:*

Vajalik täpsemate hooldussoovituste ja projektide jaoks.

11. *Fotod:* (vt pildigalerii)

1. Ala number ja nimetus: nr. 8 JÄNIJÕE UHTLAMMIMETS

2. *Ala klass:* I

3. *Ala tüüp:* 4

4. *Ala pindala:* 246,7 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Lehtse ja Albu vald

6. *Ala tähtsus:* maakondlik, võimalik riiklik

7. *Ala kirjeldus ja hinnangud:*

Kõrvemaa maastikukaitseala põhjaosas, Albu ja Lehtse valla põhjapiiril Jänijõe vasakkaldal kasvab ca 5 km ulatuses haruldane ja omapärane taimekooslus – uhtlammimets, mis on tänapäeval Eestis vähesäilinud metsatüüp. Selle moodustavad hall- ja sanglepp, saar, tamm, pärn, jalakas ja toomingas, harvem künnapuu ja vaher. Põõsastik on metsas rikkalik: sarapuu, harilik kuslapuu, lodjapuu, türnpuu. näsiniin jt Uhtlammimetsa rohuline on silmatorkavalt lopsakas. Jõe kaldaveerel, kus valitsevad vesikanep, kõrvenõges ja palderjan, esineb rohustu kuni paarimeetrise müürina. Puudel ja põõsastel põimuvad humalaväädid ning kobraste

tegevuse tulemusel risti-rästi langenud puude tüved loovad ürgmetsa mulje. Peale kevadist suurvett on siinsel huumusrikkal pinnasel õitsemisjärge ootamas hulk erinevaid liike salumetsataimi: õrn lemm-malts, laialeheline kellukas, püsik-seljarohi, mets-nõianõges, lõhnav varjulill, kuutõverohi, laane-sõnajalg, salu-siumari, imekannike jt. Taolised lopsakad metsad esinesid jõgede kallastel ligikaudu 8000 - 9000 aastat tagasi. Selle ala esmakirjeldus pärineb kohalikul kooliõpetajalt ja loodusuurijalt Teet-Julius Luntsult 1938. aastast.

Ala läänetipus Liivoja Jänijõkke suubumise koha lähedal väärib tähelepanu Vahtramäe talu, mille hooned koos rikkaliku maaharimisriistade ja tarbeesemete koguga pärinevad 19. sajandist. Jänijõe kaldailt teostatud väljakaevamised kinnitavad 6000 aasta vanuse asustuse olemasolu. 1982. a. leiti siit 1 meetri sügavuselt kivikirvega raiutud ca 10 kuni 12 sentimeetrise läbimõõduga halli lepa notte, mille vanuseks määrasid teadlased üle 6000 aasta. Tegemist võib olla Järvamaa vanima teadaoleva asulaga.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus (KAV): 3

Esteetiline väärtus (EV): 3

Looduslik väärtus (LV): 3

Identiteediväärtus (IV): 3

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 3

Muud väärtused (MV): 2

8. *Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:*

- 1) paigaldada infoskeemid ja viidad;
- 2) ehitada välja ja tähistada parkimis- ja puhkeplatse;

9. *Kehtestatud piirangud ja soodustused:*

Kõrvemaa maastikukaitsealal on tegevus määratud kaitse-eeskirjaga. Jõgede kaldaaladel kehtivad ranna ja kalda kaitse seaduses sätestatud piirangud. Kaitsealuste üksikobjektide kohta kehtivad kaitstavate loodusobjektide seaduses sätestatud tingimused. Ajaloo- ja arheoloogiamälestiste osas kehtivad muinsuskaitse seadusest tulenevad piirangud.

10. *Täiendava inventeerimise vajadus:*

Vajalik täpsemate hooldussoovituste ja projektide jaoks.

11. Fotod (vt pildigalerii)

1. Ala number ja nimetus: nr. 9 PAIDE VANALINN

2. *Ala klass:* I

3. *Ala tüüp:* 1, 6

4. *Ala pindala:* 46,4 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Paide linn

6. *Ala tähtsus:* maakondlik, võimalik riiklik

7. *Ala kirjeldus ja hinnangud:*

Ala hõlmab Paide linna kirdeosas asuvat vanalinna muinsuskaitseala.

Paide linn tekkis Pärnu jõe ülemjooksule teedesõlme äärsele soisel tasandikul olevale lamedale moreenkõrgendikule 13. sajandi II poolel seoses Paide ordulinnuse rajamisega 1265.

a. Linna ajaloolise tuumiku moodustavad Vallimägi, sellel paiknevad Paide Ordulinnuse varemed ja bastionid, linnuse peatorn ning Vallimäest edelasse jääv vanalinn.

Vallimägi on väga muutliku reljeefiga 4,1 ha suurune maa-ala, kus keskmise liigirikkusega põhiliselt pärnast koosnevas pargis asuvad Liivi sõja ajast pärinevad lossivaremed ja 1991. a. taastatud vallitorn. Vallitorni kasutatakse näitusepaigana ja muudeks kultuuriürituseks. Vallimäel on mitmeid paeskulptuure, Jüriöö ülestõusu mälestusmärk ning 1991. a. arhitekt Raul Vaiksoo projekti järgi ehitatud kõlakoda. Vallimägi on kujunenud vabaõhuürituste korraldamise paigaks, meelitades siia puhkajaid ja turiste. Tähelepanu väärib Vallimäe läänenõlval asuv pikliku ristkülikukujulise plaaniga magasiait, mis on ehitatud 1786. a. peale Paide nimetamist kreisilinnaks. 19. sajandi keskel rajati hoonele ruumikad võlvkeldrid, sajandi II poolel kasutati seda arestimajana.

Paide keskväljak, mida kolmest küljest ümbritsevad ühekorruselised hooned, on üks paremate proportsioonide ja gabariitidega keskväljakuid Eesti väikelinnade keskväljakute hulgas. Enamik väljakut ümbritsevatest hoonetest on võlvitud keldritega. Väljaku põhjaküljel asuvat Püha Risti kiriku praegust neobaroksete sugemetega hilis-klassitsistlikus stiilis hoonet on aegade jooksul korduvalt ümber ehitatud. Esimesed teated kivikirikust pärinevad 16. sajandist. Paide kirik on Eesti kirikute seas omanäoline, kuna tema torn ei asetse lääneküljel, vaid hoone keskel. Kiriku ees kasvavad lähestikku kaks lõhilehelise arukase leinavormi. Keskväljaku lõunaküljel paiknev hilis-juugendstiilis Raekoja hoone sai oma praeguse kuju peale ümberehitamist 1920. a., seejuures lisati ka II korrus. Hoone interjäär on sõjajärgseil aastail ümber ehitatud.

Hästi on säilinud omaaegne hoonestus Rüütli ja Tallinna tänaval. Vanalinna väärtuslikumad osad on veel Veski, Parkali ja Valli tänav, samuti Lai, Väike-Aia ja Pikk tänav.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): 3

Esteetiline väärtus (EV): 3

Looduslik väärtus (LV): ei hinnatud

Identiteediväärtus (IV): 3

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 3

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

1) paigaldada täiendavalt infoskeeme ning vaatamisväärsuste juurde teabetahvleid.

9. Kehtestatud piirangud ja soodustused:

Arhitektuuri-, arheoloogia- ja ajaloomälestiste kohta kehtivad muinsuskaitseadusest tulenevad piirangud. Parkide ja kaitstavate üksikobjektide osas kehtivad kaitstavate loodusobjektide seaduses sätestatud tingimused.

10. Täiendava inventeerimise vajadus:

Vajalik täpsemate hooldussoovituste ja projektide jaoks.

11. Fotod: (vt pildigalerii)

1. Ala number ja nimetus: nr. 10 TÜRI VOORESTIK

2. *Ala klass:* I

3. *Ala tüüp:* 3, 7, 8

4. *Ala pindala:* 3697,0 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Türi vald

6. *Ala tähtsus*: maakondlik, võimalik riiklik

7. *Ala kirjeldus ja hinnangud*:

Ala hõlmab Türi voorestiku maastikukaitseala Türi valla kirdeosas. Ala läbib Pärnu-Rakvere maantee ja Pärnu jõgi.

Türi voorestik on üks Eesti tuntumaid väikevoorestikke, mis asub Pandivere kõrgustikust edelas, ulatudes Türi ja Paide ümbruses vastu Kõrvemaa soiseid tasandikke. Voorestik ulatub ca 20 km ulatuses põhjast lõunasse ja kuni 8 km läänest itta. Siin esineb ligikaudu 50 erineva suuruse ja kujuga hästi välja kujunenud voort. Kõrgemad nendest on Käomäe, Kirna, Pala, Raudemetsa, Poaka, Virika, Pakamäe, Särevere. Voored paiknevad üksteise suhtes enam-vähem rööbiti põhja-kirdest lõuna-edelasse orienteeritud künniste ja seljakutena. Mõõtmelt on voorte pikkus 500 - 2500 m, laius 140 - 540 m ja kõrgus kuni 20,1 m. Kui tavaliselt ei ulatu väikevoorte kõrgus üle 10 m, siis siin on selliseid üle 20, kusjuures 6 voore kõrgus ületab 15 m. Klassikalise kujuga kõrgemad voored moodustavad Kirna, Pala ja Poaka küla ümbruses Türi voorestiku tsentraalse osa, kus voorte esinemissagedus on kõige suurem. Haritava maa suure osatähtsuse tõttu on piirkond metsavaene. Voored on valdavalt põldude, voortevahelised nõod aga niitude ja karjamaade all. Kirdest edelasse voolav Pärnu jõgi jagab ca 140 km² suuruse viljaka pinnasega voorte ala peaaegu pooleks.

Alale lisavad väärtust mitmed kaitse all olevad üksikobjektid. Kirna voore läänejalamil Paide-Türi maantee vahetus läheduses väärib tähelepanu Kirna mõisapeahoone, mis on ehituslikult huvitavamaid mõisu Järvemaal. Mõisa kahekorruseline kõrge kelpkatusega klassitsistlikus stiilis paekivist peahoone on ehitatud 18. sajandil. Peahoone ees on ringikujuline muruväljak, kuhu Paide-Türi maanteelt suundub pealtee. Hoone taga asuv, algselt kiirtekujulise teedevõrguga barokkaed on koos ülejäänud ansamblisse kuuluva haljastusega muutunud vabakujunduslikuks. Mõisast kilomeetri jagu loodes endise kabeli taga asub Kirna Mardihaud, mis on huvitava kujuga sälkorg, selle põhjas on allikas. Veel II Maailmasõja ajal kasutasid kohalikud elanikud orgu varjumiseks.

Ala lääneosas asuvalt Raudmetsa voorelt avanevad ilmekaunid vaated ümberkaudsetele metsadele ja põldudele. Voore põhjaküljel Türi-Väätsa maantee ääres kasvab looduskaitse all olev Raudemetsa mänd. Selle lähedal asuv Kaljaspooliku mälestuskivi tähistab siit võrsunud klarnetiõpetaja Juhan Kaljaspooliku sünnipaika. Voorest läänes Lokuta jõe kaldal kasvavad looduskaitse all olevad Vanga kased.

Ala lõunaosas paikneval Näsuvvere väikevoorel asub Tori mõis, mille vaatamisväärsusteks on kollakashallist dolomiidist kuivati ning 1,9 ha suurune park. Parki ilmestavad kõrgealised tammed.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): 2

Esteetiline väärtus (EV): 3

Looduslik väärtus (LV): 3

Identiteediväärtus (IV): 3

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 2

Muud väärtused (MV): ei hinnatud.

8. *Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides*:

- 1) paigaldada voorestiku infoskeemid koos üksikute voorte nimetustega;
- 2) kaaluda vaatetorni püstitamise võimalust mõnele kõrgemale voorele.

9. *Kehtestatud piirangud ja soodustused*:

Türi voorestiku maastikukaitsealal on tegevus määratud kaitse-eeskirjaga. Jõgede kaldaaladel kehtivad ranna ja kalda kaitse seaduses sätestatud piirangud. Arhitektuuri-, arheoloogia- ja ajaloomälestiste kohta kehtivad muinsuskaitseadusest tulenevad piirangud. Parkide ja

kaitstavate üksikobjektide osas kehtivad kaitstavate loodusobjektide seaduses sätestatud tingimused.

10. *Täiendava inventeerimise vajadus:*

Vajalik täpsemate hooldussoovituste ja projektide jaoks.

11. *Fotod:* (vt pildigalerii)

1. Ala number ja nimetus: nr. 11 ALBU MAASTIK

2. *Ala klass:* II

3. *Ala tüüp:* 7, 6, 8

4. *Ala pindala:* 87,9 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Albu vald

6. *Ala tähtsus:* maakondlik

7. *Ala kirjeldus ja hinnangud:*

Ala hõlmab Albu valla Albu küla kesk- ja põhjaosa, seda läbib Kaalepi - Lehtmetsa maantee ning Ambla jõgi.

Keskne koht alal on Albu mõisaansambliil, mida ümbritseb suur park. Mõisa varaklassitsistlikus stiilis ühekorruseline peahoone on ehitatud 18. sajandi lõpuveerandil ning on käesolevaks ajaks restaureeritud. Mõisa kõrvalhoonetest on säilinud esinduslik maakivist ait. Raudkivist ja Kuru dolomiidist kabel Aniste tee ääres Kabelimäel on varemetes. Mõisansamblit ümbritsev liigirikas pärna enamusega 5,1 ha suurune park paikneb kahel terrassil. Oluline osa pargi kujunduses on Ambla jõel ja sellele 18. sajandil ehitatud kahe lameda kaarega kivisillal.

Mõisaansamblist vahetult loodes väärib tähelepanu Albu kaubanduskeskus, mis on ehitatud arhitekt Mai Šeini projekti järgi vana talli osaliselt säilinud müüridele. Hoone raskepärasele maakivist müüritisele vastandub kõrget katuseviilu täitev klaasaken.

Albu mõisahäärberi vastas Sääskülla viiva tee ääres asub endine mõisa tootmishoone Kukenoosi rehi. 1. novembril 1861. a. peksid Laadoga jalaväepolgu soldatid seal halastamatult Albu ja ümbruskonna talupoegi mõisnikule vastuhaku eest. Karistusoperatsiooni hakati hiljem nimetama Albu veresaunaks. Traagilist sündmust meenutab mõisasüdamest vahetult kagus asuva Albu kultuurimaja ette püstitatud mälestusmärk. Talupoegade karistamist on oma romaanis "Prohvet Maltsvet" värvikalt kujutanud Eduard Vilde.

Mõisa peahoonest kagusse jäävad nõukogude ajal ehitatud ühepereelamud. Ala lõunaosas ühepereelamutest ca 0,5 km eemal on kolhoosi ajal rajatud elamukvartal, kus korterelamuid ümbritseb kuuse- ja männienamusega kaunis segamets.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): 3

Esteetiline väärtus (EV): 3

Looduslik väärtus (LV): 2

Identiteediväärtus (IV): 3

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 2

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. *Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:*

1) paigaldada ala infoskeemid.

9. *Kehtestatud piirangud ja soodustused:*

Jõgede kaldaaladel kehtivad ranna ja kalda kaitse seaduses sätestatud piirangud. Arhitektuuri-, arheoloogia- ja ajaloomälestiste kohta kehtivad muinsuskaitse seadusest tulenevad piirangud. Parkide ja kaitstavate üksikobjektide osas kehtivad kaitstavate loodusobjektide seaduses sätestatud tingimused.

10. *Täiendava inventeerimise vajadus:*

1) viia läbi Albu kultuurilooline uuring.

11. *Fotod: (vt pildigalerii)*

1. Ala number ja nimetus: nr. 12 JÄRVA-MADISE MAASTIK

2. *Ala klass:* II

3. *Ala tüüp:* 8, 6, 2

4. *Ala pindala:* 67,4 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Albu vald

6. *Ala tähtsus:* maakondlik

7. *Ala kirjeldus ja hinnangud:*

Ala hõlmab Albu valla Järva-Madise küla keskosa, mida läbib Kaalepi - Lehtmetsa maantee. Järva-Madise küla tekkis Kaalepi - Lehtmetsa maantee äärde 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses kiriku, kõrtsi ja vallamaja juurde. Küla on esmakordselt mainitud 1427. a.

Keskne koht alal on Järvamaa väikseimal, ühelöövilisel Järva-Madise Püha Matteuse kirikul, mis rajati kloostrikirikuna 13. sajandi lõpus. Kirik erineb tunduvalt teistest Kesk-Eesti kirikutest, kuid sarnaneb mitmeti Saare- ja Läänemaal tuntud kirikutüübiga. Kiriku torn on ehitatud 1858. a., kirikuaia kabel ja kirikuaia piirdemüür pärinevad samuti 19. sajandist. Kirikuaias on hulgaliselt paest hauatähiseid, sealhulgas 1817. a. rajatud Douglase hauakabel. 23. juunil 1929. a. avati kirikuaias mälestusmärk I Maailmasõjas ja Vabadussõjas langenutele (autor skulptor Ferdi Sannamees). Mälestusmärk taastati 1989. a.

Kirikust loodes Kaalepi - Lehtmetsa tee ääres asub 19. sajandi lõpust pärinev Albu vallamaja, mille ees avati 30. augustil 1936. a. graniitsambal pronksbüst Vetepere külas sündinud kirjanikule Anton Hansen-Tammsaarele. Büsti autor on taas Ferdi Sannamees. Vallamajast ca 0,5 km idas asuvale Järva-Madise vanale kalmistule on maetud "Tõe ja Õiguse" tegelaste prototüübid - A. H. Tammsaare isa ja ema ning perekonnad Sikenbergid ja Grosthalid. Samas, üle Järva-Madise - Ahula tee lõunas, asub Järva-Madise uus kalmistu. Nimetatud tee ääres väärib tähelepanu Ahula, Albu ja Seidla mõisa piirikivi. Järva-Madise küla keskele Kaalepi - Lehtmetsa tee äärde jäävad 2001. a. paigaldatud Järva-Madise külakivi ja romaanist "Tõde ja Õigus" tuntud kõrtsi varemed ning standardne obelisk, mis tähistab II Maailmasõjas langenud nõukogude sõdurite matmispaika.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): 3

Esteetiline väärtus (EV): 2

Looduslik väärtus (LV): ei hinnatud

Identiteediväärtus (IV): 3

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 2

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. *Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:*

- 1) paigaldada ala infoskeemid;
- 2) leida võimalus värvida keskasula hooned;
- 3) kaaluda kõrtsihoone taastamist või selle varemete korrastamist ja eksponeerimist.

9. *Kehtestatud piirangud ja soodustused:*

Arhitektuuri-, arheoloogia- ja ajaloomälestiste kohta kehtivad muinsuskaitseadusest tulenevad piirangud. Kaitstavate üksikobjektide osas kehtivad kaitstavate loodusobjektide seaduses sätestatud tingimused.

10. *Täiendava inventeerimise vajadus:*

- 1) viia läbi Järva-Madise ehitus- ja kultuurilooline uuring.

11. *Fotod: (vt ildigalerii)*

1. Ala number ja nimetus: nr. 13 KAUTLA-SELI SOODE ALA

2. *Ala klass:* II

3. *Ala tüüp:* 4

4. *Ala pindala:* 4006,0 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Albu ja Paide vald

6. *Ala tähtsus:* maakondlik

7. *Ala kirjeldus ja hinnangud:*

Ala asub Kõrvemaa maastikukaitseala lõunaosas, ulatudes Albu valla Vetepere küla keskosast Paide valla Võõbu küla keskosani. Alale jäävad Kautla ja Seli rabad, mis on Kõrvemaa keskosa hõlmava 39,5 tuh ha suuruse Epu-Kakerdi soostiku osad. Läänest ulatub ala Harju maakonna piirini, idast aga Simisalu väljamäeni. Suure osa alast katavad Kõrvemaa maastikukaitseala Kautla ja Seli sihtkaitsevööndid.

Ala põhjaosas vääriavad tähelepanu Balti jääpaisjärve taandumise ajast pärinevad Külvandu rannikuluided, mis on kohapeal tuntud kui Suur selg ja Väike selg. Taandudes jättis Balti jääpaisjärv maha rannikumoodustisi astangute, rannavallide ja luidete näol. Siin tulevad need teadlastele huvipakkuvad pinnavormid esile jääpaisjärve rannikuluidetena. Männikutega kaetud luided on hästi jälgitavad Vetepere - Ardu maantee ääres.

Ala lääneosas asub Kautla raba koos Kutniku järvega, mida tuntakse ka Kõrvenurga soojärvena. 2,3 ha suurust rabajärve ümbritseb 15 - 20 m laiune õõtsik. Järvest toimub väljavool Kautla jõe kaudu Jägala jõkke. Kautla rabas on hulgaliselt madalaid, osaliselt raba alla mattunud liivakünkaid. Kautla raba eraldab Laeksaare rabast loode-kagusuunaline oos, kust avaneb kauneid rabavaateid. Laeksaare raba on rikas saluilmeliste soosaarte poolest: idas Sigapusma ja Kollassaare, põhjas Laeksaare ja Lepassaare. Rabasaartelt võib leida endisaegseid elupaiku.

Ala lõunaosas asuvad Seli ja Tellissaare raba, mida ilmestavad mitmed kaunid rabajärved, laugastikud ja soosaared. Seli raba põhjaosas asub 20 ha suurune õõtsuvate kallastega Selijärv. Rabajärve sissevool toimub kraavi kaudu, väljavool Jägala jõkke. Kevadel sisenevad järve Jägala jõest mitmed kalaliigid ning järvel pesitseb arvukalt veelinde. Seli rabast vahetult

lõunas endises karjääris asub Vahesaare järv. Tellisaare raba põhjaosas paiknevad Matsimäe Pühajärv ning Kaanjärv.

5,5 ha suurune ja 8,1 m sügavune Matsimäe Pühajärv on Järvemaal üks sügavamaid rabajärvi. Taimestikuaeses umbjärves, kust väljakorjamise tõttu on kadunud ka vesiroos, leidub kaladest haugi ja ahvenat. Järve liivasel länekaldal on ujumis- ja paadisild ning eravalduses olev puhkemaja. Ringikujulist rabajärve piiravad põhiliselt kidurad rabamännid. Järv on kaunis maastikuelement ning teadusliku uurimise objekt.

Pühajärvest mõnisada meetrit lääne pool on soiste kallastega Kaanjärv. Põhja-lõuna suunalist piklikku 1,7 ha suurust järve piirab kogu ulatuses õõtsik. Taimestikurikas järv on kraavi kaudu ühenduses Jägala jõega, mis tingib ka järve kalarikkuse. Hinnatav maastikuelement pakub huvi nii teadlastele kui kalasportlastele.

Seli ja Laeksaare raba lääneserval kulgeb vähesõidetav tee, kust avaneb kauneid vaateid Kõrvemaa mitmekesisele maastikule. Üle Ohusilla mäe ja läbi Seli raba kulgeb Simisalu - Matsimäe matkarada.

Siinsed metsad ja rabad pakuvad oma puutumatus ja avarusega suurepäraselt pelgupaika rohketele linnu- ja loomaliikidele, kellest mitmed on ümbruskonna kultuurmaastikel muutunud haruldasteks.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): ei hinnatud

Esteetiline väärtus (EV): 3

Looduslik väärtus (LV): 3

Identiteediväärtus (IV): 2

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 3

Muud väärtused (MV): 1

8. *Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:*

- 1) avada kauneid rabavaateid maastikukaitseala kaitse-eeskirjadest lähtuvalt;
- 2) rajada ning märgistada parkimis-, puhke- ja telkimiskohad.

9. *Kehtestatud piirangud ja soodustused:*

Kõrvemaa maastikukaitsealal on tegevus määratud kaitse-eeskirjaga. Jõgede ja järvede kaldaaladel kehtivad ranna ja kalda kaitse seaduses sätestatud piirangud. Kaitstavate üksikobjektide osas kehtivad kaitstavate loodusobjektide seaduses sätestatud tingimused.

10. *Täiendava inventeerimise vajadus:*

Vajalik täpsemate hooldussoovituste ja projektide jaoks.

11. *Fotod:* (vt pildigalerii)

1. Ala number ja nimetus: nr. 14 AMBLA ALEVIK

2. *Ala klass:* II

3. *Ala tüüp:* 1, 6, 8

4. *Ala pindala:* 182,9 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Ambla vald

6. *Ala tähtsus:* maakondlik

7. *Ala kirjeldus ja hinnangud:*

Ala hõlmab Ambla alevikku Ambla valla põhjaosas. Seda piirab läänest Pärnu-Rakvere maantee ning läbivad mitmed kohaliku tähtsusega teed ning Ambla jõgi. 13. sajandil tekkis Ambla jõe ülemjooksul Tallinn-Porkuni ja Paide-Rakvere teeristil Ambla kirikuküla, mis kujunes 19. sajandi II poolel kihelkonnaalevikuks. Siinsetest vaatamisväärustest on üks huvipakkuvamaid Ambla Neitsi Maarja Kirik, mis on Järvamaa ja Kesk-Eesti vanim säilinud sakraalehtis. Väliselt lihtsa kolmelöövilise kodakiriku ehitamist alustas Liivi ordu tõenäoliselt 13. sajandi keskel. Omaette vaatamisväärsus on lõhutud maakivist ja Kuru dolomiidist laotud kirikuaed ning selle sepivärav. Kirikuaias püüavad pilku Maydell`ide hauakabel, marmorist hauamonument "Poiss moonidega" ning Vabadussõjas ja I Maailmasõjas langenutele pühendatud mälestusmärk "Rahuingel võidupärjaga" (taastatud H. Sarkopfi poolt). Kalmistule on maetud ornitoloog ja fenoloog F. H. Huene, geograaf mag. J. Kents ja pedagoog T. Lunts.

Aleviku keskel väärivad veel tähelepanu kirikumõisa tagasihoidliku arhitektuuriga ühekorruseline puithoone, esimese Eesti Vabariigi ajal valminud kahekorruseline kelpkatusega koolimaja ning vallamaja esinduslik ühekorruseline kivihoone (ehitatud 1893. a). Vallamaja vastas Rakvere - Pärnu maantee lähedal tähistab standardne obelisk II Maailmasõjas langenud nõukogude sõdurite kalmistut.

Alevikus ja selle lähiümbruses Jõgisoo ja Räsna küla territooriumil on väga suur kivikalmete ja kultusekivide kontsentratsioon, samuti on leitud vanu asulakohti.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): 3

Esteetiline väärtus (EV): 2

Looduslik väärtus (LV): ei hinnatud

Identiteediväärtus (IV): 3

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 1

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. *Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:*

1) paigaldada ala infoskeemid ja tähistada tähtsamad objektid.

9. *Kehtestatud piirangud ja soodustused:*

Jõgede kaldaaladel kehtivad ranna ja kalda kaitse seaduses sätestatud piirangud. Arhitektuuri-, arheoloogia- ja ajaloomälestiste kohta kehtivad muinsuskaitse seadusest tulenevad piirangud. Parkide ja kaitstavate üksikobjektide osas kehtivad kaitstavate loodusobjektide seaduses sätestatud tingimused.

10. *Täiendava inventeerimise vajadus:*

Vajalik täpsemate hooldussoovituste ja projektide jaoks.

11. Fotod (vt pildigalerii)

1. Ala number ja nimetus: nr. 15 KÄRAVETE ALEVIK

2. *Ala klass:* II

3. *Ala tüüp:* 1, 7

4. *Ala pindala:* 84,8 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Ambla vald

6. *Ala tähtsus:* maakondlik

7. Ala kirjeldus ja hinnangud:

Käravete alevikus Ambla valla loodeosas Ambla jõe ülemjooksul Jägala-Käravete ehk Piibe maantee ääres on väikesele maa-alale kontsentreeritud vana mõisakeskuse ja uuemaegse külaarhitektuuri objektid.

Käravete mõisaansambel on üks ilusamaid ja terviklikumaid Järvamaal. Mõisa ühekorruseline barokne peahoone on ehitatud 18. sajandi lõpus. 19. sajandi I poolest pärinevad ait ja tall-tõllakuur on massiivsed kivehitised ning kuuluvad küpse klassitsistliku stiili esindajatena kunstipärasemate mõisa abihoonete hulka Eestis. Majandushooned, karjaõu, viinavabrik koos talliga koonduvad ümber mõisatuumiku alamansamblitena. Enamiku majandushoonete juures leidub maakivi ja dolomiidi kooskasutamist. Mõisaaiade dekoratiivvormidena väärivad tähelepanu 1877. a. rajatud sild ja eelmise sajandi algusest pärinevad kaks suurt lubjakivist aiavaasi. Mõisaansamblile loovad sobiva fooni seda ümbritsev vabaplaneeringuline puistu ning selle lääneservale rajatud paisjärv. Ambla jõgi ning sellele rajatud paisjärv on kogu ala oluliselt ilmestavad elemendid.

Mõisaansamblist ja paisjärvest põhjas, Ambla jõe laugjalt tõusvale paremkaldale on rajatud aastatel 1977 - 1984 arhitekt V. Künnapu projekti järgi ühepereelamud, mis moodustavad ühtse ja tasakaalustatud ansambli.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): 2

Esteetiline väärtus (EV): 2

Looduslik väärtus (LV): ei hinnatud

Identiteediväärtus (IV): 2

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 1

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

- 1) korrastada Käravete mõisaansambel;
- 2) paigaldada infoskeemid ja tähistada olulisemad objektid.

9. Kehtestatud piirangud ja soodustused:

Jõgede ja järvede kaldaaladel kehtivad ranna ja kalda kaitse seaduses sätestatud piirangud. Arhitektuuri-, arheoloogia- ja ajaloomälestiste kohta kehtivad muinsuskaitse seadusest tulenevad piirangud. Parkide ja kaitstavate üksikobjektide osas kehtivad kaitstavate loodusobjektide seaduses sätestatud tingimused.

10. Täiendava inventeerimise vajadus:

Vajalik täpsemate hooldussoovituste ja projektide jaoks.

11. Fotod: (vt pildigalerii)

1. Ala number ja nimetus: nr. 16 RAVA MAASTIK

2. Ala klass: II

3. Ala tüüp: 4, 7

4. Ala pindala: 80,8 ha

5. Ala asukoht: Järva maakond Ambla vald

6. Ala tähtsus: maakondlik

7. Ala kirjeldus ja hinnangud:

Ala, millest suure osa hõlmab Rava maastikukaitseala, asub Ambla valla lõunaosas Rava külas. Seda läbivad Ambla-Rava ja Rava-Roosna maantee.

Ala väärtustavad Rava mõisansambel, paisjärv ning tammik. Mõisa ühekorruselise peahoone ehitamisel on kasutatud maakivi ja paekivi. Ka mõisa majandushoonete juures on sama materjalikasutus. Mõisahooned ümbritseb park. Mõisakompleksist vahetult põhjas asub 2,5 ha suurune Rava paisjärv, mis on oluline maastiku ilmestaja ning kohalik supluskoht. Maalilise paisjärve põhjakaldalt saab alguse 22 ha suurune looduskaitsealune Rava tammik, kus kasvab 92 põlist tamme, 16 suurt lehist ja üks mitmesaja-aastane mänd. Tegemist võib olla mõisaajal istutatud parkmetsaga või säilinud hiiemetsa saluga. Mõisa ajal kasutati tammikut pargina, veel 30-ndatel aastatel oli märgata endiste kõnniteede jälgi. Teistest puuliikidest on puistus esindatud pärn, vaher, saar, jalakas, kuusk, arukask jt. Alusmetsas kasvavad pihlakad, sarapuud, mage sõstar, näsiniin jt. Rohttaimestikus domineerivad salumetsataimed vaheldumisi puisniidu taimedega, paiguti on tihedaid sõnajalatihnikuid. Kasvab ka mitmeid kaitstavaid taimeliike, millest silmatorkavam on kaunis kuldking. Leidub teisigi kápaliste liike: vöóthuul-sörmkäpp, kahkjaspunane sörmkäpp, balti-sörmkäpp, pruunikas pesajuur, suur käöpöll ja kahelehine käoheel.

Raval töötas alates 1919. a. esimene iseseisvusaegne metskond Eestis.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): 1

Esteetiline väärtus (EV): 3

Looduslik väärtus (LV): 3

Identiteediväärtus (IV): 1

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 2

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

- 1) korraldada Rava tammiku järjepidevat hooldust;
- 2) likvideerida pooleliolev sild paisjärvel.

9. Kehtestatud piirangud ja soodustused:

Rava maastikukaitsealal on tegevus määratud kaitse-eeskirjaga. Jögede ja järvede kaldaaladel kehtivad ranna ja kalda kaitse seaduses sätestatud piirangud. Parkide ja kaitstavate üksikobjektide osas kehtivad kaitstavate loodusobjektide seaduses sätestatud tingimused.

10. Täiendava inventeerimise vajadus:

Vajalik täpsemate hooldussoovituste ja projektide jaoks.

11. Fotod: (vt pildigalerii)

1. Ala number ja nimetus: nr. 17 KARINU MAASTIK

2. Ala klass: II

3. Ala tüüp: 7, 1, 8

4. Ala pindala: 180,9 ha

5. Ala asukoht: Järva maakond Järva-Jaani vald

6. Ala tähtsus: maakondlik

7. Ala kirjeldus ja hinnangud:

Järva-Jaani - Tamsalu maantee, Järva-Jaani - Pikevere - Ebavere maantee ja Jootme - Koeru maantee vahel, Järva-Jaani alevist idas paiknev ala hõlmab Karinu küla põhjapoolse osa, mõisaansambli koos pargi ja alleega, karstijärve (järvistu) koos järvetaguse sooga, lubjakivikarjääri ning kahte kolhoosi-perioodil ehitatud elamukvartalit Võhmuta - Visusti tee ääres, ulatudes põhjast maakonna piirini.

Karinu mõisaansambli varaklassitsistlikus stiilis peahoone on valminud 18. sajandi lõpus. Selles avalduvad 18. sajandi lõpuosa Järvamaa mõisaarhitektuuri iseloomulikud jooned. Majandushoonetest on tänapäevani säilinud kuivati ja küün. 1805. a. hilissuvel, toimunud Karinu ülestõus oli üks esimesi ja suuremaid talurahva vastuhakke Eestis.

Mõisat ümbritseb 3,6 ha suurune keskmise liigirikkusega põlispuudega park, kus kasvab haruldane mandžuuria pähklipuu. Mõisapargist ja Järva-Jaani-Ebavere teelt avaneb hulgaliselt kauneid vaateid Karinu karstijärvele. Karstijärv koosneb umblehtrites ja -lohkudes olevast pinnaveetoitelisest järvikust, millele on melioratsioonitöödega antud tehislik ilme. Järv ja selle ümbrus on kohalikele elanikele puhkekohaks, järvetagune soo aga veelindudele pesitsemis- ja toitumispaigaks.

Karinu külas väärib veel tähelepanu klaasikoda, mis on rajatud 20. sajandi alguses algselt meiereiks ehitatud hoonesse. Klaasikoda külastab palju turiste.

Ala idaserval Jootme - Koeru ja Järva-Jaani - Ebavere maanteede ristil paikneb Karinu ohvrikivi ehk Katkukivi - hallikasroosa graniitkivi, mille ümbermõõt on 14 m ja kõrgus 1,6 m. Rahnul on loendatud 62 kausjat kultuselohku. Ohvrikivi ümbruses leidub veel mitmeid kultusekive ja muistne asulakoht.

Ala põhjaosasse jääb Karinu lubjakivikarjäär, kus leidub Juuru lademe Tammiku kihistu puhas karplubjakivi. Karjääri ammendatud lõunaosas, kuhu on tekkinud maastiku ilmestav järv, on avatud seina kõrguseks enam kui 8 meetrit. Prognooside kohaselt ammenduvad karjääri kaevandatavad varud lõplikult 2005. a. Rekultiveerimise tulemusel tekib karjääri puhtaveeline järv. Samas pakuvad turistidele avastamisrõõmu paepaljandid.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): 2

Esteetiline väärtus (EV): 2

Looduslik väärtus (LV): 3

Identiteediväärtus (IV): 2

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 2

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

- 1) paigaldada ala infoskeemid ning tähistada olulisemad objektid;
- 2) tähistada Karinu kultuurilooline matkarada;
- 3) korrastada ja eksponeerida paepaljand;
- 4) hooldada regulaarselt karstitiikide ümbrust.

9. Kehtestatud piirangud ja soodustused:

Jõgede ja järvede kaldaaladel kehtivad ranna ja kalda kaitse seaduses sätestatud piirangud. Arhitektuuri-, arheoloogia- ja ajaloomälestiste kohta kehtivad muinsuskaitse seadusest tulenevad piirangud. Parkide ja kaitstavate üksikobjektide osas kehtivad kaitstavate loodusobjektide seaduses sätestatud tingimused.

10. Täiendava inventeerimise vajadus:

Vajalik täpsemate hooldussoovituste ja projektide jaoks.

11. Fotod: (vt pildigalerii)

1. Ala number ja nimetus: nr. 18 JÄRVA-JAANI – KUKSEMA MAASTIK

2. Ala klass: II

3. Ala tüüp: 1, 8, 4, 7

4. Ala pindala: 773,4 ha

5. Ala asukoht: Järva maakond Järva-Jaani vald

6. Ala tähtsus: maakondlik

7. Ala kirjeldus ja hinnangud:

Ala hõlmab Järva-Jaani alevikku ning osa Kuksema ja Kagavere külast alevikust lõunas ja edelas. Ala läbivad Tartu-Jõgeva-Aravete maantee ning mitmed kohaliku tähtsusega maanteed.

Järva-Jaani alevik tekkis 19. sajandi lõpul kirikualevikuna kirikumõisa, Keika küla ja Orina mõisa maadele. Järva-Jaanit mainitakse esmakordselt Läti Henriku kroonikas Keitise nime all seoses ordu poolt 1223. a. Järvamaale korraldatud sõjakäiguga.

13. sajandil ehitatud Järva-Jaani Ristija Johannese kirik on suurim ühelööviline kirik Järvemaal. Kiriku 1648. a. pärinev mitmevärviline kantsel on üks Eesti maakirikute kauneimaid. Kiriku vastas asuv pastoraadi paekivist hoone on ehitatud 1860. aastal. Hoone ees on põlispuudega ääristatud muruväljak. Samas asuvad tall-tõllakuur ja rohtaed, ülejäänud majandushooned jäävad nõlvale pastoraadihoone taha. Pastoraadis elas Eesti kultuuriloos erilise koha omandanud Christian Kelch, kes kirjutas siin olles oma kuulsa kroonika, mis ilmus trükis 1695. aastal. Ch. Kelchi initsiatiivil rajati Järva-Jaanis 1685. a. esimene kool, praeguse Järva-Jaani Keskkooli eelkäija.

Aleviku põhjaosas asub Orina mõisahooned ühekorruseline ärklikorruusega klassitsistliku sammuportikusega kivehitis. Käesoleval ajal töötab seal kohalik muuseum. Mõisa ümbruses 1918. a. toimunud punakaardi ja Saksa väeosade vahelise lahingu kohale on püstitatud Orina lahingu mälestusmärk.

Järva-Jaani alevikus väärib veel tähelepanu 1920-ndate aastate lõpus ehitatud telliskivist sae-, jahu- ja villaveski, mis oli esinduslik tööstushoone. Veski interjäär on säilinud käesoleva ajani. Samast perioodist pärinevad endise nahatööstuse 2-korruseline hoone Pika ja Põllu tänava nurgal ning endise raudteejaama puithoone. Pikal tänaval asub ka kunagine pritsimaja, kus 1999. a. avati Järva-Jaani Tuletõrje Seltsi muuseum. Pikal ja Soo tänaval, samuti Jaani teel on säilinud endisaegne kirikualeviku miljöö.

Aleviku lääneserval Järva-Jaani kultuurimaja taga sooserval ilmestab maastikku pargiallikas ehk Koti allikas. Selle põhjas on märgata nõrka "keemist". Kultuurimaja heakorrastatud pargi jalamilt avaneb ilus vaade allikaveest mõjutatud soolaigule. Allika vesi voolab kraavi kaudu alevist edelas, Kagavere ja Kuksema küla piiril asuvale ca 4 ha suurusele Kuksema karstialale. Siin leidub Eesti üks suuremaid korrapäratu kujuga kurisuid, mille maksimaalseks neelamisvõimeks on 140 liitrit sekundis. Karstijärviku põhjas asub ca 80 erinevas arengustaadiumis karstilohku ja -lehitrit. 50 m lai ja 5 m sügav Kuksema karstihäll asub Järva-Jaani - Kodasema maanteest ca 50 m läänes Kuksema peakraavi lõpus. Nõol on järsud nõlvad ja laugjas põhi.

Pargiallikast läänes sooheinamaal asuvat 5,2 ha suurust tehisejärve ümbritseb vähekasutatav luhaniit. Õitsev luhaniit on väga kaunis vaatepilt ning ökoloogiliselt mitmekesine elupaik. Siin võib kuulda haruldaseks jäänud rukkirääku. Järve ümbrus on kohalikele elanikele suvituspaigaks. Siinset loodust ilmestab ka turba võtmisel tekkinud tänaseks loodusliku ilme omandanud rabajärv.

Kuksema külas Järva-Jaani - Kodasema maanteest läänes võib leida mitu erinevat kuklaseala, kus leidub nii palu-, rööv-, aru- kui ka karukuklast. Esineb nii üksikpesadena kui kolooniatena. Karukuklane on Eestis harvaesinev metsakuklase liik. Samas väärivad veel tähelepanu 3,8 ha suurune keskmise liigirikkusega Kuksema mõisapark ning sellest veidi eemal 1,8 ha suurune kabelipark ning kabel.

Järva-Jaani - Kodasema maanteelt avanevad kaunid vaated Kuksema karstialale.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): 3

Esteetiline väärtus (EV): 3

Looduslik väärtus (LV): 3

Identiteediväärtus (IV): 3

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 2

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. *Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:*

- 1) paigaldada infoskeemid;
- 2) leida vahendid veskihoone korrastamiseks;
- 3) heakorrastada aleviku Tamsalu-poolne sissesõidu ümbrus;
- 4) jätkata tehisjärve ümbritseva luhaniidu regulaarset hooldust;
- 5) korrastada ja tähistada Kuksema karstiaala ning jätkata selle regulaarset hooldamist;
- 6) tähistada erinevate sipelgaliikide elupaigad ja tagada nende säilimine;
- 7) korrastada Koti allika ümbrus.

9. *Kehtestatud piirangud ja soodustused:*

Jõgede kaldaaladel kehtivad ranna ja kalda kaitse seaduses sätestatud piirangud. Kaitsmata põhjaveega aladel kehtivad veeseadusest tulenevad piirangud. Arhitektuuri-, arheoloogia- ja ajaloomälestiste kohta kehtivad muinsuskaitseadusest tulenevad piirangud. Parkide ja kaitstavate üksikobjektide osas kehtivad kaitstavate loodusobjektide seaduses sätestatud tingimused.

10. *Täiendava inventeerimise vajadus:*

Vajalik täpsemate hooldussoovituste ja projektide jaoks.

11. *Fotod: (vt pildigalerii)*

1. Ala number ja nimetus: nr. 19 KURLA KARSTIALA

2. *Ala klass:* II

3. *Ala tüüp:* 4

4. *Ala pindala:* 33,1 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Kabala vald

6. *Ala tähtsus:* maakondlik

7. *Ala kirjeldus ja hinnangud:*

Ala hõlmab Kabala valla Kurla küla lõunaosas Paia-Viljandi maanteest lõunas asuvat Kurla karstiaala ning sellest idasse ja kirdesse jäävaid puisniite.

Kurla ehk Määru karstiväli asub Määru talu ja Paia-Viljandi maantee vahelisel üksikute puudega kaetud rohumaal ning on ca 1 km pikkune ja 0,3 km laiune. Laugete nõlvadega alal

leidub rohkesti väikeseid vett neelavaid karstilohke ehk nn Kuuritsa auke. Suurim, kirde-edelasuunaline karsti orund on 80 m pikk, 30 m lai ja 2 m sügav. Varem esines siin ka koopaavasid. Ühte neist kutsutakse rahvapärimuse järgi põrgusuuks, mille kaudu Kalevipoeg olevat põrgusse käinud.

Karstiala idapoolseks jätkuks on 0,6 ha suurune Kihu puisniit ja ca 7 ha suurune Punassaare puisniit, mis ulatub Paia-Viljandi maanteest kuni 0,6 km kirde suunas.

Ala idaservale jäävas endises Kurla koolimajas sündis 22. märtsil 1886. a. kunagine riigivanem August Rei ning siit sai alguse tema koolitee.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): 1

Esteetiline väärtus (EV): 2

Looduslik väärtus (LV): 3

Identiteediväärtus (IV): 1

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 2

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. *Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:*

- 1) korraldada puisniitude ja karstivälja regulaarset hooldamist;
- 2) korrastada ja tähistada riigivanema August Rei sünnikoht;
- 3) paigaldada infostendid.

9. *Kehtestatud piirangud ja soodustused:*

Kaitsmata põhjaveega aladel kehtivad veeseadusest tulenevad piirangud.

10. *Täiendava inventeerimise vajadus:*

Vajalik täpsemate hooldussoovituste ja projektide jaoks.

11. *Fotod:* (vt pildigalerii)

1. Ala number ja nimetus: nr. 20 TÕRVA AUGU MAASTIK

2. *Ala klass:* II

3. *Ala tüüp:* 8, 4

4. *Ala pindala:* 300,5 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Kabala vald

6. *Ala tähtsus:* maakondlik

7. *Ala kirjeldus ja hinnangud:*

Ala hõlmab piirkonda Tõrvaaugu-Võhma ja Türi-Rassi teede ristumiskoha ümbruses Kabala valla Rassi küla kaguosas.

Tõrvaaugul asuv Kabala metskond on juba mõisaajast peale üks kõige paremini majandatud metskondi kogu Eestis. Siin väärivad tähelepanu Kabala metsakonna poolt 1890. aastatel rajatud ca 1 ha suurune liigirikas vabakujunduslik park ning metskonna esinduslik keskusehoone, mis on ehitatud 1939. a. Pargi lõunaserval tegutseb veel tänapäevalgi tõrvaahi. Eesti kultuurilukku on Tõrvaaugu põline metsamaastik jäädvustatud filmi "Põrgupõhja vanapagan" kaudu. Filmivõteteks ehitatud paviljon on tänaseni säilinud ning kohalikuks vaatamisväärsuseks kujunenud.

Ala lõunaossa Kallissaare raba serva (kv.156) jäävad Kallissaare metsakuivenduse proovitükid, kus juba 1820. aastate paiku kaevati kraavid metsa kuivendamise eesmärgil. Kuivendustööde tulemusel on siinsete puude tüve diameetri juurdekasv mitmekordistunud. Kui Eestis tervikuna alustati soode kuivendamist metsakasvatustlikul eesmärgil 19. sajandi keskel, siis Kabala metsakonnas alustati seda palju varem.

Ala põhjaosas Türi-Rassi maanteest idas asuv kalmistu pärineb 15. - 18. sajandist.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): 2

Esteetiline väärtus (EV): 2

Looduslik väärtus (LV): 2

Identiteediväärtus (IV): 1

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 2

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. *Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:*

- 1) paigaldada infostendid;
- 2) säilitada olemasolev situatsioon järjepideva hooldamisega;

9. *Kehtestatud piirangud ja soodustused:*

Arhitektuuri-, arheoloogia- ja ajaloomälestiste kohta kehtivad muinsuskaitseadusest tulenevad piirangud.

10. *Täiendava inventeerimise vajadus:*

Vajalik täpsemate hooldussoovituste ja projektide jaoks.

11. *Fotod:* (vt pildigalerii)

1. Ala number ja nimetus: nr. 21 KOERU-VÄINJÄRVE MAASTIK

2. *Ala klass:* II

3. *Ala tüüp:* 1, 6, 7, 4, 5, 8

4. *Ala pindala:* 592,1 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Koeru vald

6. *Ala tähtsus:* maakondlik

7. *Ala kirjeldus ja hinnangud:*

Ala hõlmab Koeru alevikku ja selle lähiümbrust Mäeküla-Koeru-Kapu ning Koeru-Visusti ja Koeru Preedi-Piibe maanteede ristmikul. Kagu suunas kulgeb ala piki Hällimäe seljandikku Väinjärveni.

Koeru alevik tekkis 19. sajandil kirikukülana. Alevikule annab kordumatu näo endisaegse ilmeka keskus kiriku ja kõrts-postijaama ümber. Koeru Maarja-Magdaleena kolmelööviline kodakirik, mis ehitati 13. sajandi lõpus, on Järvamaa vanemaid ja iseloomulikumaid sakraalehitisi. Põhjakülje võlvitud eeskoda ja käärkamber on ehitatud hilisemal perioodil. 43,5 m kõrgune barokne tornikiiver pärineb 1720. aastatest. Ansamblit väärtustab veelgi 19. sajandist pärit kirikuaija kabel ning aeda ümbritsev piirdemüür.

Klassitsistliku fassaadiga Koeru kõrts ehitati aastatel 1825 – 1833 ning kohandati postijaamaks 1860. aastal. Praeguseks on hoone oma esialgse funktsiooni minetanud.

Aleviku südamest edelas asub Aruküla mõisahoone. Tegemist on kahekorruselise klassitsistlikus stiilis paekivist ehitisega, mis rajati 18. sajandi II poolel. Ansambliisse kuuluvad lisaks peahoonele veel 6 ha suurune pärna enamusega mõisapark ja seda ümbritsev sepiväravaga piirdeaed, 19. sajandi I poolest pärit klassitsistlikus stiilis kaevumaja ning mõisa peahoonest ca 0,6 km kaugusel asuv neogooti stiilis matusekabel. Knorringitele kuulunud Aruküla mõisas peatusid sageli Tartu Ülikooli raamatukogu asutaja J. C. S. Morgenstern ning meresõitja ja õpetlane admiral Adam Johann Krusenstern.

Mõisaansamblist edelas Mäeküla-Koeru ja Koeru-Udeva maantee vahelisel alal asub poolloodusliku kooslusega traditsiooniliselt hooldatav Aruküla puisniit, mis on oluline maastikku ilmestav pärandkooslus. Samas lähedal võib leida kultusekivi I a.t. e.kr.

Koeru alevikus vääriavad veel tähelepanu kujur Johannes Raudsepa kavandi järgi 1935. a. valminud 1905. a. revolutsiooni ohvrite mälestusmärk vallamaja ees, mälestusmärk Vabadussõjas langenutele, eesti luule suurkuju Kalju Lepiku sünnikohta tähistav mälestuskivi, ning alevikusüdamest loodes asuv Koeru saksa erakooli hoone, kus õppis tuntuim eesti graafik Eduard Viiralt.

Aleviku loodeserval vahelduva reljeefiga lehtpuu enamusega Laaneotsa parkmetsas on laululava ning talvel valgustatud suusarajad. Alevikust kirdes asub ca 3 ha suurune poolloodusliku kooslusega Viguri puisniit, mis väärib tähelepanu kui Järvamaal varem väga levinud maastikku ilmestav pärandkooslus. Siin lähedal asuv Haagi mägi on Koeru ümbruse üks kõrgeimaid tippe - 106 m üle mere pinna. Mäel asub Koeru teletorn.

Koeruga on olnud seotud mitmed tuntud teadlased ja kultuuritegelased: lisaks eelpool nimetatud Eduard Viiraltile ja Kalju Lepikule ka graafik Aino Bach, tehnikateadlane prof. Johannes Aare jt.

Koeru ja Väinjärve vahelisel alal kulgeb loode-kagu suunaline Hällimäe oos, kus asuvad endised ulatuslikud kruusakarjäärid. Ammendatud karjääri on tekkinud tehiskärv, mida ümbritseb noor sürjamets. Sandovi järv on supluskohaks kohalikele elanikele, elupaigaks veelindudele ning kahepaiksetele, samuti joogikohaks metsaloomadele. Karjääris on näha ka mitmeid ilmekaid aluskivimite paljandeid. Siinsel Raiküla lademe avamusalal leidub maheda kollaka põhitooniga korall-lubjakivi.

Ala kaguossa Pandivere kõrgustiku lõunaservale jääb Järvamaa suurim järv Väinjärv, mille pindala on 41,5 ha ning sügavus 11,5 m. Järve kaldad on valdavalt laugjad ja mudased, põhjakallas on kasutatav supelrannana. Järve põhjakaldal väärib tähelepanu Väinjärve mõisaansambel. Mõisa peahoone, mis on historitsismi perioodi esinduslikumaid hooneid Järvamaal, on ehitatud 19. sajandi II poolel. Mõisa majandushooned on ehitatud kohalikust dolomiidist. Hoonete vahele jääb keskmise liigirikkusega peamiselt lehtpuudest koosnev 4,4 ha suurune park. Siinses mõisas on teeninud toatüdrukuna Eduard Vilde ema Leenu Rüüter, toapoisina aga Pugatšovi ülestõusu ühe mahasurujana tuntuks saanud ratsaväekindral Ivan Michelson.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): 3

Esteetiline väärtus (EV): 3

Looduslik väärtus (LV): 2

Identiteediväärtus (IV): 3

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 2

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

- 1) rekultiveerida ammendatud karjäärid;
- 2) korrastada paepaljandid eksponeerimiseks;
- 3) ehitada välja ja tähistada kultuuriloolisi matkaradu;
- 4) paigaldada infoskeeme ning tähistada olulisemad objektid;
- 5) korraldada puisniitude regulaarset hooldamist.

9. *Kehtestatud piirangud ja soodustused:*

Jõgede ja järvede kaldaaladel kehtivad ranna ja kalda kaitse seaduses sätestatud piirangud. Arhitektuuri-, arheoloogia- ja ajaloomälestiste kohta kehtivad muinsuskaitseadusest tulenevad piirangud. Parkide ja kaitstavate üksikobjektide osas kehtivad kaitstavate loodusobjektide seaduses sätestatud tingimused.

10. *Täiendava inventeerimise vajadus:*

Vajalik täpsemate hooldussoovituste ja projektide jaoks.

11. *Fotod:* (vt pildigalerii)

1. Ala number ja nimetus: nr. 22 ANNA-PURDI MAASTIK

2. *Ala klass:* II

3. *Ala tüüp:* 7, 8

4. *Ala pindala:* 131,6 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Paide vald

6. *Ala tähtsus:* maakondlik

7. *Ala kirjeldus ja hinnangud:*

Ala, mida läbib Tallinn-Tartu maantee, asub Paide valla idaosas ning sellel on kaks dominant – Purdi mõis ja Anna kirik.

Purdi barokkstiilis mõisakompleksil on huvitava lahendusega peahoone, mis on ehitatud 18. sajandi II poolel. Mõisaansambli majandushoonetest on säilinud ait, kuivati, kelder, viinaait ja tuuleveski. Mõisakompleksi ümbritseb keskmise liigirikkusega 3,0 ha suurune segastiilis mõisapark, mille peamine puuliik on tamm. Pargist, mida ümbritseb 19. sajandil rajatud piirdemüür, saab alguse Ungern-Sternbergide kabeli ja Anna kiriku juurde viiv põlispuudega mõisaallee. Pargi idaserval voolab Pärnu jõgi. Purdi mõisas sündis 1806. a. üks produktiivsemaid Eesti aladelt võrsunud kirjanikke Alexander v. Ungern-Sternberg. Siinses mõisas veetis 19. sajandi esimesel kümnendil oma üliõpilassuvised nimekas teadlane Karl Ernst v. Baer. Purdi mõisahoone on üks väheseid von Baeriga seotud säilinud maamaju Eestis.

Purdi mõisaansamblist lõunasse Anna-Petri maantee ja Pärnu jõe vahelisele alale jääb ca 50 ha suurune Kasemetsa parkmets. Siinses puistus kasvab 32 erinevat liiki puid ja põõsaid, millest tähelepanuväärsemad on 34,5 m kõrgune Kalmaste mänd ning 2,5 m ümbermõõduga iidne kastanipuu. Mitmekesises alustaimestikulis leidub maarja- ja kolmiksõnajalga, jõe kaldal sinist võhumõõka, mahajäetud paemurrus aga käpaliste sugukonda kuuluvat öövilget. Puistut ääristab 600 meetri pikkune sajandivanune pärnaallee.

Mõisaansamblist ca 1 km lääne poole jääv hilisbarokk-stiilis Anna kirik on rajatud 18. sajandi II poolel ning sellele on 19. sajandi keskel lisatud uusgooti detaile. Kirikuaeda ja seal asuvat kalmistut ümbritseb piirdemüür.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): 2

Esteetiline väärtus (EV): 2

Looduslik väärtus (LV): 2

Identiteediväärtus (IV): 3

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 2

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. *Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:*

- 1) jätkata mõisaansambli rekonstrueerimist ja pargi korrastamist;
- 2) paigaldada infokeeme ning tähistada olulisemad objektid.

9. *Kehtestatud piirangud ja soodustused:*

Jõgede kaldaaladel kehtivad ranna ja kalda kaitse seaduses sätestatud piirangud. Arhitektuuri-, arheoloogia- ja ajaloomälestiste kohta kehtivad muinsuskaitseadusest tulenevad piirangud. Parkide ja kaitstavate üksikobjektide osas kehtivad kaitstavate loodusobjektide seaduses sätestatud tingimused.

10. *Täiendava inventeerimise vajadus:*

Vajalik täpsemate hooldussoovituste ja projektide jaoks.

11. Fotod: (vt pildigalerii)

1. Ala number ja nimetus: nr. 23 ROOSNA-ALLIKU MAASTIK

2. *Ala klass:* II

3. *Ala tüüp:* 7, 4

4. *Ala pindala:* 191,5 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Roosna-Alliku vald

6. *Ala tähtsus:* maakondlik

7. *Ala kirjeldus ja hinnangud:*

Ala hõlmab Roosna-Alliku aleviku läänepoolset osa ning alevikust läände ja lõunasse jäävat allikate ala, mida omakorda piirab lääne poolt Iripilli raba. See on üks tüüpilisemaid piirkondi kogu Eestis, kus otse silmnähtavalt on eristatav Kõrg-Eesti ja Madal-Eesti piir. Selleks võib tinglikult lugeda ala läbivat Pärnu-Rakvere maanteed.

Roosna-Alliku aleviku huviväärsuseks on Roosna-Alliku mõisaansambel. Mõisa varaklassitsistlikus stiilis peahoone on ehitatud 18. sajandi II poolel. Tegemist on ühe esinduslikuma mõisahoonega Eestis. Hoone arhitektiks on J. Schults, mees, kes projekteeris ka Toompea lossi. Peahoonet ümbritseb 5,3 ha suurune keskmise liigirikusega park, mida piirab kivimüür. Suur osa mõisa kõrvalhoonetest on hävinud. Säilinud hooned on ümber ehitatud, sulades nüüdisaegsetega hästi kokku. Kalmistu ja võlvitud laega hallist paekivist mõisakabel asuvad mõisa peahoonest ca 0,5 km läänes Iripilli raba serval. Siinne mõisnik Otto Friedrich von Stackelberg andis 1791. a. välja ühe vähestest meie ala tollaegsetest eraõiguse kogudest "Halliko valla Kohto ja Seädusse Ramat".

Alevikust läänes asub 2,5 ha suurune allikaterohke Allikajärv. Ca 400 m pikkusest täiskasvavast veekogust toimub väljavool Pärnu jõkke. Alevikust lõuna pool asub 2,2 ha suurune Veskijärv, mis on veelindudele sobiv talvitumiskoht. Siit, Theopil Eipre allikast saab alguse Kesk- ja Edela-Eestit läbiv Pärnu jõgikond. Veskijärvest saab oma veed järvest vahetult lõunas asuv kalamajand. Veskijärv koos kalamajandi tiikidega on maaliline looduspilt.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): 3

Esteetiline väärtus (EV): 2
Looduslik väärtus (LV): 2
Identiteediväärtus (IV): 3
Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 2
Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. *Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:*

- 1) jätkata allikate ümbruse hooldamist ja vaadete avamist;
- 2) korrastada endise piiritusetehase territoorium;
- 3) korrastada mõisa kabel ja selle ümbrus;
- 4) paigaldada infoskeemid.

9. *Kehtestatud piirangud ja soodustused:*

Jõgede ja järvede kaldaaladel kehtivad ranna ja kalda kaitse seaduses sätestatud piirangud. Arhitektuuri-, arheoloogia- ja ajaloomälestiste kohta kehtivad muinsuskaitseadusest tulenevad piirangud. Parkide ja kaitstavate üksikobjektide osas kehtivad kaitstavate loodusobjektide seaduses sätestatud tingimused.

10. *Täiendava inventeerimise vajadus:*

Vajalik täpsemate hooldussoovituste ja projektide jaoks.

11. *Fotod: (vt pildigalerii)*

1. Ala number ja nimetus: nr. 24 KIIGUMÕISA – KILINGI MAASTIK

2. *Ala klass:* II

3. *Ala tüüp:* 4

4. *Ala pindala:* 673,1 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Roosna-Alliku, Albu ja Paide vald

6. *Ala tähtsus:* maakondlik

7. *Ala kirjeldus ja hinnangud:*

Ala hõlmab Roosna-Alliku valla Oeti ja Kihme küla lääneosa ning Albu valla Kaalepi küla lõuna- ja kaguosa. Ala läbib Jägala jõgi, mida väärtustavad mitmed allikad. Kõige põhjapoolsemateks allikateks on Kihme ehk Sadama allikad, mis asuvad Kaalepi küla kaguosas Allikmäe talu maal. Allikaid, mis kevaditi on väga veerikkad, peetakse üheks Jägala jõe alguslätteks. Jägala jõel ca 1,5 km allavoolu asub looduskaitsealune Määrasmäe allikajärv. Järviku kaldad on madalad ja kohati õõtsuvad, järve põhjast “keeb” üles kristallselge vesi koos heledate liivajugadega. Järve, milles elab ka kalu, piirab ühelt poolt kuuse-, teiselt poolt männimets. Kiigumõisa veesäilitusalal, Määrasmäe allikajärvest ca 2 km mööda Jägala jõe allavoolu, vääriavad tähelepanu Kiigumõisa allikad. Allikaid on hulganisti ning need asetsevad Jägala jõe mõlemal kaldal. Suuremad neist paiknevad neljas grupis: Uuemardi koosneb kolmest, Kuhjamäe ühest suurest, Mustaaugu kahest ja Miku ühest allikast.

Suure osa maastiku lääneosast võtab enda alla Kõrvemaa maastikukaitsealale jääv Kilingi raba, mida ilmestavad tuhanded laukad, raba keskosas asuv Tõugujärv ning salumetsailmeline Tõugussaar, kus kasvab Järvamaal haruldane laialehine kareputk ja leidub ohtralt kaunist kuldkinga. Rabaala on pesitsuspaigaks tuhandetele veelindudele.

Jägala jõge ja Kilingi raba eraldab põhja-lõuna suunaline hõreda segametsaga kaetud Kiigumõisa voo, mille läänenõlval paikneb Kiigumõisa kivi - jämedateraline graniitrahk, mille kõrgus on 4,6 m ja ümbermõõt 22,8 m.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): ei hinnatud

Esteetiline väärtus (EV): 2

Looduslik väärtus (LV): 3

Identiteediväärtus (IV): 1

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 2

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. *Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:*

- 1) paigaldada ala infoskeemid;
- 2) rajada parkimis- ja puhkeplatse ning märgistada need;
- 3) korrastada endise saun-suvila ümbrus Kiigumõisa allikate läheduses;
- 4) tähistada matkarada ja objektid selle ääres.

9. *Kehtestatud piirangud ja soodustused:*

Kõrvemaa maastikukaitsealal on tegevus määratud kaitse-eeskirjaga. Jõgede ja järvede kaldaaladel kehtivad ranna ja kalda kaitse seaduses sätestatud piirangud. Kaitsmata põhjaveega aladel kehtivad veeseadusest tulenevad kitsendused. Kaitstavate üksikobjektide osas kehtivad kaitstavate loodusobjektide seaduses sätestatud tingimused.

10. *Täiendava inventeerimise vajadus:*

Vajalik täpsemate hooldussoovituste ja projektide jaoks.

11. Fotod: (vt pildigalerii)

1. Ala number ja nimetus: nr. 25 TÜRI LINN JA LÄHIÜMBRUS

2. *Ala klass:* II

3. *Ala tüüp:* 1, 6, 8

4. *Ala pindala:* 362,5 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Türi linn

6. *Ala tähtsus:* maakondlik

7. *Ala kirjeldus ja hinnangud:*

Ala hõlmab Türi linna idaosa, linna loodeosasse jäävat Tolli metsa ning Pärnu jõe luhtasid linnast põhjas, ulatudes piki Pärnu jõge Türi-Allikuni. Ala lõunapiiriks on Jaama tänav ja Vabrikuküla, läänepiiriks Lembitu tänav. Idas ulatub ala Kõrgessaare vooreni. Ala läbivad Tallinna-Lelle-Viljandi raudtee ning Pärnu-Rakvere maantee.

Türi nime on esimest korda mainitud 1347. a. Linn ise tekkis möödunud sajandi esimesel veerandil raudtee- ja töölisasulana. Türi on arenenud ja kasvanud asumite moodustamise ja kokkukasvamise kaudu. Linna vanim ja huviväärseim ehitus on Türi Püha Martini kirik, mis on rajatud 13. sajandil. Tegemist on Järvamaa omapäraseima sakraalehitisega. Kiriku ehitusmaterjalina on kasutatud peale pae- ja maakivi ka tellist, mis tähistab üleminekut Põhja-Eesti paekivialalt Lõuna-Eesti tellisehitiste tsooni. Kirikuaias asub Baranoffi perekonna vapiga kabel. Kiriku tornis on Eestimaa kirikute ainuke värviline kukk.

Huvipakkuvad on ka 20. sajandi algusest pärinevad raudtee-ehitised – raudteejaam, selle abihoone ning veetorn. Väga oluline linna ehitusansambel on 20. sajandi algaastatest pärinev Vabrikuküla. Väärtuse asumile annab tema asend linnaehituslikus situatsioonis ning kogu hoonetekogumi terviklikkus. Üksikobjektidest pakuvad leidmis- ja avastamisrõõmu linna- ja ringhäälingumuuseum ning tuletõrjemuuseum. Türi on tuntust lisanud igakevadised lillelaadad.

Kogu ala ilmestavateks elementideks on Pärnu jõgi oma jõeluhtadega ning 5,8 ha suurune tehisküla, mis on kohalike elanike hulgas populaarne vaba aja veetmise koht. Järvest idasse jäävad hooldatud aruniidud ning Türi voorestikku kuuluv Kõrgessaare voor.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): 3

Esteetiline väärtus (EV): 3

Looduslik väärtus (LV): 1

Identiteediväärtus (IV): 3

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 2

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. *Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:*

- 1) korrastada Vabrikuküla ning paigaldada selle infoskeem;
- 2) hooldada regulaarselt aru-, luha- ja puisniite.

9. *Kehtestatud piirangud ja soodustused:*

Türi voorestiku maastikukaitsealal on tegevus määratud kaitse-eeskirjaga. Jõgede ja järvede kaldaaladel kehtivad ranna ja kalda kaitse seaduses sätestatud piirangud. Arhitektuuri-, arheoloogia- ja ajaloomälestiste kohta kehtivad muinsuskaitseadusest tulenevad piirangud. Parkide ja kaitstavate üksikobjektide osas kehtivad kaitstavate loodusobjektide seaduses sätestatud tingimused.

10. *Täiendava inventeerimise vajadus:*

Vajalik täpsemate hooldussoovituste ja projektide jaoks.

11. *Fotod:* (vt pildigalerii)

1. Ala number ja nimetus: nr. 26 LAUPA-JÄNDJA MAASTIK

2. *Ala klass:* II

3. *Ala tüüp:* 7, 4, 8

4. *Ala pindala:* 311,3 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Türi vald

6. *Ala tähtsus:* maakondlik

7. *Ala kirjeldus ja hinnangud:*

Ala hõlmab Türi valla Laupa küla edelaosa ja Jändja küla kirdeosa. Ala läbib Pärnu-Rakvere maantee.

Ala dominantideks on Pärnu jõgi ning selle vasakkaldal asuv Laupa mõisaansambel. Mõisa peahoone valmis 1915. aastal ning see kuulub mõisaarhitektuuri kaunimate näidete hulka Eestis. Enamus hoone motiividest on rokokoostilis, kuid tunda on ka juugendarhitektuuri mõjutusi. Majandushoonetest on paremini säilinud 19. sajandil ehitatud maakivist viljakuivati,

hobusetall ja viinavabrik. Pärnu jõgi poolitab mõisaansamblit ümbritseva 6,8 ha suurune pargi pooleks.

Laupa mõisast ca 1 km lääne pool asuvad Laupa rannamoodustised, mis on tekkinud Balti paisjärve esimese ja teise faasi randadel. Tegemist on kahe 51,5 - 52,5 m ja 54 m kõrgusel asuva liivast rannavalli ja 48,5 m kõrgusel asuva abrasiiooniastanguga. Laupa mõisast 2 km loodes Türi metskonna Võstermäe vahtkonnas väärib tähelepanu Võstermäe rändrahn, mille kõrgus on 2,3 m ja ümbermõõt 18,5 m.

Laupast Jändjani laiuvad Pärnu jõe rikkaliku taimestikuga luhad. Jändjal on Pärnu jõele rajatud 8,0 ha suurune paisjärv, mille maalilist paremkallast kasutavad matkajad sageli telkimiskohana. Jändja külas köidavad tähelepanu 19. sajandist pärit puumassivabriku varemed, vabriku pais ning Jändja vesiveski varemed. Veskipaisu lähedalt liivarinnakult on leitud mitu kiviajast pärit eset, mille järgi arvatakse, et siin oli umbes 2000 aastat e.m.a. muistne asulakoht.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus (KAV): 2

Esteetiline väärtus (EV): 2

Looduslik väärtus (LV): 2

Identiteediväärtus (IV): 2

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 2

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. *Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:*

- 1) avada vaateid rannaluidetele ja tähistada nende iseloomulikke lõike;
- 2) hooldada regulaarselt jõeluhtasid;
- 3) paigaldada viidad ja infoskeemid

9. *Kehtestatud piirangud ja soodustused:*

Jõgede ja järvede kaldaaladel kehtivad ranna ja kalda kaitse seaduses sätestatud piirangud. Arhitektuuri-, arheoloogia- ja ajaloomälestiste kohta kehtivad muinsuskaitseadusest tulenevad piirangud. Parkide ja kaitstavate üksikobjektide osas kehtivad kaitstavate loodusobjektide seaduses sätestatud tingimused.

10. *Täiendava inventeerimise vajadus:*

Vajalik täpsemate hooldussoovituste ja projektide jaoks.

11. *Fotod:* (vt pildigalerii)

1. Ala number ja nimetus: nr. 27 SÄREVERE - SÜTEMETSA MAASTIK

2. *Ala klass:* II

3. *Ala tüüp:* 7, 8, 4

4. *Ala pindala:* 323,5 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Türi vald

6. *Ala tähtsus:* maakondlik

7. *Ala kirjeldus ja hinnangud:*

Ala hõlmab Türi linnast lõunasse jäävat Säreveere - Sütemetsa piirkonda, mida läbib Pärnu-Rakvere maantee ning Pärnu ja Prandi jõgi. Jõgede kallastel laiuvad rikkaliku taimestikuga

jõeluhad. Türi linnast kagus Pärnu jõe kahe haru vahel asub saar, mis on seisnud kolmkümmend aastat inimtegevusest puutumatusena. Saar, mida ilmestavad langenud puud, koprapesad ja rikkalik linnustik, asub tiheda liiklusega Pärnu-Rakvere maantee ääres ning on kuulutatud maastikukaitsealaks.

Ala lõunaosas Säreve alevikust edelas suubub Pärnu jõkke Prandi jõgi, millele on rajatud Säreve paisjärv. Järve läänekaldal paikneb Säreve mõisaansambel. Lisaks mõisa kahekorruselisele puidust peahoonele, mis on ehitatud 18. sajandi lõpus, väärivad tähelepanu paekivist kelder ning maakivi, tellise ja dolomiidi kooskasutusega kuivati. Mõisahooned ümbritseb keskmise liigirikkusega 3,2 ha suurune segastiilis park, mis on väga heas korras.

Türi linnast edelas Saunametsa kalmistu lähistel metsas asub huvitav Türi rannamoodustis - kaarjas rannaluidete ahel. Maaliline Saunametsa – Sütetäsa - Kiltsaare metsatee pakub meeldivaid elamusi.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): 2

Esteetiline väärtus (EV): 2

Looduslik väärtus (LV): 2

Identiteediväärtus (IV): 2

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 1

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. *Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:*

- 1) korrastada Säreve paisjärv;
- 2) hooldada regulaarselt jõeluhtasid;
- 3) avada vaateid rannaluidetele ja tähistada nende iseloomulikke löike;
- 4) likvideerida lagunev korsten Säreve keskasulas Prandi jõe kaldal;
- 5) paigaldada infoskeemid.

9. *Kehtestatud piirangud ja soodustused:*

Pärnu jõe saare maastikukaitsealal on tegevus määratud kaitse-eeskirjaga. Jõgede ja järvede kaldaaladel kehtivad ranna ja kalda kaitse seaduses sätestatud piirangud. Arhitektuuri-, arheoloogia- ja ajaloomälestiste kohta kehtivad muinsuskaitse seadusest tulenevad piirangud. Parkide ja kaitstavate üksikobjektide osas kehtivad kaitstavate loodusobjektide seaduses sätestatud tingimused.

10. *Täiendava inventeerimise vajadus:*

Vajalik täpsemate hooldussoovituste ja projektide jaoks.

11. Fotod (vt pildigalerii)

1. Ala number ja nimetus: nr. 28 VÄÄTSA MAASTIK

2. *Ala klass:* II

3. *Ala tüüp:* 1, 2, 7, 4

4. *Ala pindala:* 998,6 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Väätsa vald

6. *Ala tähtsus:* maakondlik

7. *Ala kirjeldus ja hinnangud:*

Ala hõlmab Väätsa valla Väätsa alevikku ning selle lähiümbrust Aasuvälja, Rõa ja Ülejõe külas. Türi voorestiku põhjaosas ning Lokuta ja Reopalu jõe ülemjooksul asuvad ala läbivad Paide-Roovere-Kuimetsa ning Türi-Väätsa maantee.

Väätsa alevikus väärivad tähelepanu 19. sajandi I poolest pärinev mõisaansambel koos mõisapargiga, 19. sajandi lõpus rajatud ajalooline vallamaja ning mõisaansambliga oskuslikult seotud kolhoosiaegne hoonestus. Väätsa külast on esimesed teated aastast 1564. Väätsa mõisakompleksi klassitsistlikus stiilis ühekorruline kõrgel soklil peahoone on ehitatud 19. sajandi I poolel, 1970. aastal rajati sellele juurdeehitus. Mõisa tall on ümber ehitatud külalistemajaks. Ebareeglipäraselt rajatud mõisakompleksi seob keskmise liigirikkusega 3,7 ha suurune park, mida ilmestab tiik pargi lõunaosas. Parki ümbritseb paekivist piirdemüür. Väätsa mõisas on sündinud tuntud portreemaalija Nikolai v. Baranoff, kes 19. sajandi keskel maalib Peterburis väljapaistvaid näitlejaid.

Mõisakompleksist vahetult lõunas, läänes ja põhjas asuvatest kaasaegsetest ehitistest on üks huvitavamaid arhitekt M Vainu projekteeritud Väätsa lastepäevakodu. Oluliselt ilmestab Väätsa alevikku Lokuta jõe rajatud 5,9 ha suurune liigendatud kaldajoonega paisjärv. Järve lääne- ja idakaldal paiknevad kaunilt kujundatud ühepereelamud. Järve idakaldal kulgevalt Männimäe voorelt avaneb kaunis vaade tehisejärvele ning seda ümbritsevale hoonestusele.

Väätsa alevikus väärivad veel tähelepanu skulptor Heli-Aate Õuna poolt loodud kaarma dolomiidist monument "Leinav ema" II maailmasõjas langenute mälestuseks ning kirurgiaprofessor Artur Linkbergi elutööd väärtustav mälestuskivi. Aleviku keskel Väätsa - Saueaugu tee ääres asuvad I a. t. e. kr. pärinevad kaks kultusekivi ning kivikalme I a.t. I poolest.

Väätsa aleviku ja Reopalu jõe vahelisele alale jäävad ulatuslikud põllumassiivid, mida seovad üksikud metsatukad ja taluhood. Põllumassiividele lisavad visuaalset väärtust Türi voorestiku põhjaosa voored, kust avanevad imekaunid vaated ümbrusele.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): 2

Esteetiline väärtus (EV): 3

Looduslik väärtus (LV): 2

Identiteediväärtus (IV): 3

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 2

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. *Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:*

- 1) leida võimalus paigaldada vaateplatvorm Männimäe voorele Väätsa paisjärve idakaldal;
- 2) paigaldada ala infoskeem.

9. *Kehtestatud piirangud ja soodustused:*

Jõgede ja järvede kaldaaladel kehtivad ranna ja kalda kaitse seaduses sätestatud piirangud. Arhitektuuri-, arheoloogia- ja ajaloomälestiste kohta kehtivad muinsuskaitse seadusest tulenevad piirangud. Parkide ja kaitstavate üksikobjektide osas kehtivad kaitstavate loodusobjektide seaduses sätestatud tingimused.

10. *Täiendava inventeerimise vajadus:*

Vajalik täpsemate hooldussoovituste ja projektide jaoks.

11. *Fotod:* (vt pildigalerii)

1. Ala number ja nimetus: nr. 29 PIUMETSA SOOKAITSEALA

2. *Ala klass:* II

3. *Ala tüüp:* 4

4. *Ala pindala:* 534,6 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Väätsa vald

6. *Ala tähtsus:* maakondlik

7. *Ala kirjeldus ja hinnangud:*

Ala asub Väätsa valla Piiumetsa küla lääneosas, hõlmates Piiumetsa sookaitseala Järva maakonda jäävat osa. Läänest piirab ala Rapla maakonna piir, idast aga Piiumetsa küla põllumassiivid. Põhilise osa alast võtab enda alla laukarikas Piiumetsa raba, mis on looduskaitse alla võetud ökoloogilistel kaalutlustel ning haruldaste lindude elupaigana. Seal pesitsevad muuhulgas metsised ja tedred.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): ei hinnatud

Esteetiline väärtus (EV): 3

Looduslik väärtus (LV): 3

Identiteediväärtus (IV): 1

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 1

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. *Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:*

1) paigaldada infoskeemid.

9. *Kehtestatud piirangud ja soodustused:*

Piiumetsa sookaitsealal on tegevus määratud kaitse-eeskirjaga.

10. *Täiendava inventeerimise vajadus:*

Vajalik täpsemate hooldussoovituste ja projektide jaoks.

11. *Fotod:* (vt pildigalerii)

1. Ala number ja nimetus: nr. 30 SEIDLA MÕIS

2. *Ala klass:* III

3. *Ala tüüp:* 7

4. *Ala pindala:* 45,7 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Albu vald

6. *Ala tähtsus:* kohalik

7. *Ala kirjeldus ja hinnangud:*

Ala asub Albu valla idaosas, hõlmates Seidla küla lõunaosa ja Kaalepi küla loodeosa. Ala läbib Paide-Rakvere maantee.

Ala dominant on Seidla mõis, mille barokkstiilis ansambel asub vahetult Paide-Rakvere maantee ääres. Ansamblist kuulub 18. sajandi viimasel veerandil ja 19. sajandi alguses ehitatud kahekorruline peahoone, ait, jääkelder, praeguseks ajaks varemeis tall-tõllakuur, ümberehitatud ametimeeste maja, sepikoda ja viinaköök. Maakivist mõisahooned ümbritseb keskmise liigirikkusega 6,7 ha suurune põlispuudega park, mida piirab 18.-19. sajandust pärit müür. Pargis on säilinud munakivitee. Mõisasüdamest edelas asuv 10 m kõrgune hollandi tüüpi tuuleveski on ehitatud 19. sajandi lõpus ning restaureeritud möödunud sajandi lõpukümnel. Tuuleveski lähedusse jääb arheoloogiamälestisena kaitse all olev kultusekivi.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): 2

Esteetiline väärtus (EV): 2

Looduslik väärtus (LV): ei hinnatud

Identiteediväärtus (IV): 2

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 1

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. *Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:*

- 1) paigaldada tuuleveskile puuduvad tiivad;
- 2) paigaldada infokeemid ja tähistada objektid.

9. *Kehtestatud piirangud ja soodustused:*

Arhitektuuri-, arheoloogia- ja ajaloomälestiste kohta kehtivad muinsuskaitseadusest tulenevad piirangud. Parkide ja kaitstavate üksikobjektide osas kehtivad kaitstavate loodusobjektide seaduses sätestatud tingimused.

10. *Täiendava inventeerimise vajadus:*

Vajalik täpsemate hooldussoovituste ja projektide jaoks.

11. *Fotod:* (vt pildigalerii)

1. Ala number ja nimetus: nr. 31 VULBI OOS

2. *Ala klass:* III

3. *Ala tüüp:* 4

4. *Ala pindala:* 22,3 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Albu vald ja Ambla vald

6. *Ala tähtsus:* kohalik

7. *Ala kirjeldus ja hinnangud:*

Ala asub Albu ja Ambla valla piiril Ambla-Käravete-Albu teest loodes. Sellele jääv Vulbi maastikukaitseala loodi 1993. a. samanimelise oosi ja seal kasvavate taimeharulduste - palu- karukella ja sile tondipea kaitseks. Siinne sileda tondipea kasvukoht on Eesti suurim. Põhjalõuna suunaline Vulbi oos on kaetud vähelevinud liigirikka sürjametsaga, kus kasvab lisaks eelmainitutele ka rohekat käoakeelt ja tumepunast neiuvaipa.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): ei hinnatud

Esteetiline väärtus (EV): 2

Looduslik väärtus (LV): 3

Identiteediväärtus (IV): 1
Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 1
Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. *Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:*
1) paigaldada infotahvliid.

9. *Kehtestatud piirangud ja soodustused:*
Vulbi maastikukaitsealal on tegevus määratud kaitse-eeskirjaga.

10. *Täiendava inventeerimise vajadus:*
Vajalik täpsemate hooldussoovituste ja projektide jaoks.

11. *Fotod:* (vt pildigalerii)

1. Ala number ja nimetus: nr. 32 ARAVETE ALEVIK

2. *Ala klass:* III

3. *Ala tüüp:* 1, 7, 8, 4

4. *Ala pindala:* 483,5 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Ambla vald

6. *Ala tähtsus:* kohalik

7. *Ala kirjeldus ja hinnangud:*

Pandivere kõrgustiku läänenõlval asuv ala hõlmab Aravete alevikku ja osa Kurisoo, Mägise ja Mägede külast Ambla valla edelaosas. Seda läbib Pärnu-Rakvere maantee ja mitmed kohaliku tähtsusega maanteed. Ala reljeefi kujundab Aegviidu-Neitla oosistu lõunaosa. Maastiku ilmestajaks on Sääsküla oja ning sellele rajatud 6,2 ha suurune Mägise paisjärv.

Kurisoo väikese mõisakompleksi tagasihoidlik ühekorruseline peahoone Aravete alevikus on ehitatud 19. sajandi I poolel. Mõisakompleksi majandushoonetest on säilinud ait, moonakatemaja ja tuuleveski. Mõisapargis väärib tähelepanu kaheastmelisel pjedestaalil seisev võidutule alus - koht, kus esimese Eesti Vabariigi ajal jagati presidendi süüdatud võidutuld kohalike jaanitulede süütamiseks.

Aravete keskkooli hoone vanem funktsionalistlikus stiilis osa valmis 1941.a ja postmodernistlik kolmekorruseline õppekorpus 1985.a, võimla 1988.a ning ujula 1991.a arhitekt Ignar Fjuki projekti järgi. Koolihoonet ümbritseb vabakujunduslik 3,2 ha suurune liigivaene park, mille väärtuseks on suur põlispuude arv. Aleviku keskosas asuv kahekorruseline funktsionalismi tunnusjoontega haldushoone on valminud 1981. a. arhitekt Arvi Aasmaa projekti järgi.

Aleviku lõunaosas Kangrumäe lauluväljakut ümbritsevas parkmetsas asub Kangrumäe sipelgaala, kus elab kaheksateist sipelgaliiki, millest kuklaseid on kaheksa liiki. Parkmetsa rajatud terviseradade ääres paiknevad elujõulised pesakuhilad on 120 cm kõrgused ning koos sipelgaradadega hästi vaadeldavad. Kangrumäelt edelasse jääb endise Aravete KETE tööstusküla ning lõunasse Aravete kardirada.

Alevikust ca 1 km ida pool Kuristiku talu lähedal asub Aravete karstiaala, mida iseloomustavad pikliku kujuga karstilehtrid-kurisud. Aravete aleviku keskel lamedapõhjalises orus asuvad allikad saavad oma vee karstiõõnsusest, mis on ühenduses ümbruses asuvate

kurisutega. Allikatest saab alguse Sääsküla oja. Aleviku põhjaosas Aravete-Käravete tee ääres on suur kultusekivide kontsentratsioon, sealt on leitud ka muistne asulakoht.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): 2

Esteetiline väärtus (EV): 2

Looduslik väärtus (LV): 2

Identiteediväärtus (IV): 3

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 1

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. *Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:*

- 1) korrastada endise KETE tööstusküla territoorium;
- 2) tähistada erinevate sipelgaliikide elupaigad ja tagada nende säilimine;
- 3) korrastada Sääsküla oja ja paisjärve ümbrus;
- 4) paigaldada ala infoskeemid ja viidad;
- 5) puhastada Aravete allikad;

9. *Kehtestatud piirangud ja soodustused:*

Jõgede ja järvede kaldaaladel kehtivad ranna ja kalda kaitse seaduses sätestatud piirangud. Arhitektuuri-, arheoloogia- ja ajaloomälestiste kohta kehtivad muinsuskaitseadusest tulenevad piirangud. Parkide ja kaitstavate üksikobjektide osas kehtivad kaitstavate loodusobjektide seaduses sätestatud tingimused. Kaitsmata põhjaveega aladel kehtivad veeseadusest tulenevad kitsendused.

10. *Täiendava inventeerimise vajadus:*

- 1) viia läbi Aravete kultuurilooline uuring.

11. *Fotod:* (vt pildigalerii)

1. Ala number ja nimetus: nr. 33 LÜSINGU KARSTIALA

2. *Ala klass:* III

3. *Ala tüüp:* 4

4. *Ala pindala:* 174,3 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Ambla vald

6. *Ala tähtsus:* kohalik

7. *Ala kirjeldus ja hinnangud:*

Ala hõlmab Lüsingu veesäilitusala Ambla valla Jõgisoo ja Roosna küla territooriumil. Ala läbib Jootme-Koeru maantee ning siit saab alguse Ambla jõgi.

Ambla-Koeru maanteest idas asub metsamaal väike mitmesuguste karstivormidega loopealne, kus esineb rohkesti erineva suuruse ja sügavusega lehtreid, lohke ja avalõhesid. Karstiala servale on juhitud Kükita oja ja Koigi peakraavi vesi, mis siinsetes lehtrites ja lohkudes neeldub. Kevaditi on neeldumisala üle ujutatud.

Ala põhjaosas ilmestab loodust põhjaallikatest toituv 3,4 ha suurune Vanaveski ehk Roosna paisjärv, mis asub 100 m üle merepinna. Põhjaallikate kõrval lisandub järve vett ka järve kagukaldal kõrge kuusiku serval olevatest allikatest, kus mäenõlva kruusasest pinnasest niriseb selge vesi. Tegemist on tüüpiliste langeallikatega, mis toituvad oosiliivades ja -

kruusades olevast põhjaveest. Järvetaguses metsas lookleb kõrge järsunõlvalise vallseljaku jalamil soiste kallastega ojasängi, kus vesi voolab vaid veerikkal ajal. Oja algab ca 300 m ida pool asuvatest ajutistest lätetest ja suubub Vanaveski järve. Veerikkal ajal saabki Jägala jõe lisajõgi Ambla jõgi alguse siit, metsa rüpest, tavalise ajal aga Vanavesi järvest.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): ei hinnatud

Esteetiline väärtus (EV): 2

Looduslik väärtus (LV): 2

Identiteediväärtus (IV): 1

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 1

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. *Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:*

- 1) korrastada karstiala ja allikad;
- 2) avada vaateid karstialale ja Vanaveski järvele;
- 3) paigaldada infoskeemid ja tähistada üksikobjektid;

9. *Kehtestatud piirangud ja soodustused:*

Jõgede ja järvede kaldaaladel kehtivad ranna ja kalda kaitse seaduses sätestatud piirangud. Kaitsmata põhjaveega alal kehtivad veeseadusest tulenevad kitsendused.

10. *Täiendava inventeerimise vajadus:*

Vajalik täpsemate hooldussoovituste ja projektide jaoks.

11. *Fotod:* (vt pildigalerii)

1. Ala number ja nimetus: nr. 34 EISTVERE – PILISTVERE KIRIKUTEE

2. *Ala klass:* III

3. *Ala tüüp:* 7, 4

4. *Ala pindala:* 97,5 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Imavere vald

6. *Ala tähtsus:* kohalik

7. *Ala kirjeldus ja hinnangud:*

Ala asub Imavere valla Eistvere küla lääneosas, Imavere-Viljandi maanteest lõunas.

Suure osa alast võtab enda alla 14 ha suurune allikatoimeline Eistvere tehisjärv, mis kulgeb paralleelselt järve läänekaldal voolava Navesti jõega. Järve põhjakaldalt algab 7 ha suurune pärna enamusega segastiilis mõisapark, kus paikneb Eistvere mõisa lagunev peahoone. Pargist põhjas asuvad majandushooned on korrastatud. Siin on hästi jälgitav mõisa majandushoonete paigutus ning tajutav mõisa töö- ja elukorraldus. Eistvere mõisa on esmakordselt mainitud 1588.a.

Mõisa juurest saab alguse jalgsi ja jalgrattal läbitav kihelkonnakirikuni viiv Pilistvere ajalooline kirikutee, mis kulgeb mööda Eistvere järve idakallast ning jätkub Navesti jõe vasakkaldal.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): 2
Esteetiline väärtus (EV): 2
Looduslik väärtus (LV): 2
Identiteediväärtus (IV): 1
Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 1
Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. *Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:*

- 1) tähistada ja korrastada Pilistvere kirikutee;
- 2) paigaldada infoskeemid.

9. *Kehtestatud piirangud ja soodustused:*

Jõgede ja järvede kaldaaladel kehtivad ranna ja kalda kaitse seaduses sätestatud piirangud. Arhitektuuri-, arheoloogia- ja ajaloomälestiste kohta kehtivad muinsuskaitseadusest tulenevad piirangud. Parkide ja kaitstavate üksikobjektide osas kehtivad kaitstavate loodusobjektide seaduses sätestatud tingimused.

10. *Täiendava inventeerimise vajadus:*

- 1) viia läbi Eistvere kultuurilooline uuring.

11. *Fotod:* (vt pildigalerii)

1. Ala number ja nimetus: nr. 35 KABALA MÕIS

2. *Ala klass:* III

3. *Ala tüüp:* 7

4. *Ala pindala:* 22,9 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Kabala vald

6. *Ala tähtsus:* kohalik

7. *Ala kirjeldus ja hinnangud:*

Ala hõlmab Kabala valla Kabala keskasula läänepoolset osa, piirnedes läänest Türi-Arkma teega.

Ala dominandiks on Kabala mõisaansambel koos mõisapargiga.

18. sajandi viimasel veerandil ehitatud varaklassitsistlikus stiilis kahekorruline mõisa peahoone on üks ilusamaid ja suuremaid Järvamaal. 18. sajandi lõpust pärinevad ka mõisa kõrvalhooned. Ansambelilise seiskohalt on olulisim pikk ait, mis on kujundatud härrastemajale sarnaste pilastritega. Mõisahooned ümbritseb tasase reljeefiga 7,2 ha suurune liigirikas park, mille juurde kuulub ka kastani-vahtra puiestee. Hooldatud pargi peamiseks puuliigiks on pärn. Parki, mida ümbritseb 19. sajandil rajatud piirdemüür, on püstitatud estraadilava ning see on kohalike traditsiooniliste kultuuriürituste korraldamise koht.

Kabala mõisast on pärit 1920. a Antwerpeni olümpiamängudel maratonijooksus hõbemedali pälvinud Jüri Lossmann.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): 2
Esteetiline väärtus (EV): 2
Looduslik väärtus (LV): ei hinnatud
Identiteediväärtus (IV): 2

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 1

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. *Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:*

- 1) paigaldada infokeemid;
- 2) korraldada või lammutada lagunevad hooned.

9. *Kehtestatud piirangud ja soodustused:*

Arhitektuuri-, arheoloogia- ja ajaloomälestiste kohta kehtivad muinsuskaitseadusest tulenevad piirangud. Parkide ja kaitstavate üksikobjektide osas kehtivad kaitstavate loodusobjektide seaduses sätestatud tingimused.

10. *Täiendava inventeerimise vajadus:*

- 1) viia läbi Kabala ehitus- ja kultuurilooline uuring.

11. *Fotod:* (vt pildigalerii)

1. Ala number ja nimetus: nr. 36 PEETRI ALEVIK

2. *Ala klass:* III

3. *Ala tüüp:* 1, 6, 8

4. *Ala pindala:* 23,3 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Kareda vald

6. *Ala tähtsus:* kohalik

7. *Ala kirjeldus ja hinnangud:*

Ala, mida läbib Anna-Peetri-Huuksi maantee, hõlmab Kareda valla Peetri aleviku lääneosa, kus Peetri kiriku ja 1980. aastate II poolel ehitatud administratiivhoonete näol vastanduvad keskaegne ja kaasaegne arhitektuur.

Järva-Peetri kolmelööviline gooti stiilis kodakirik, mis ehitati 14. sajandi I poolel, on Järvamaa suurim. Kirikuaia piirdemüür ja kabel on rajatud 19. sajandi alguses. Tähelepanu väärib kiriku põranda all ja kiriku vahetus ümbruses paiknev maa-alune kalmistu. Peetri kirikuaeda on maetud eesti kultuurilukku sügavaid jälgi jätnud Ch. Beermann ning maadeuurija Krusensterniga ümbermaailmareisi kaasa teinud ning teadusmaailmas tuntud laevaarst Karl Espenberg. Nende matmiskohad kirikuaias on tähistatud. Siin asuvad ka Vabadussõjas ja I maailmasõjas langenutele pühendatud mälestusmärk, mida ilmestab pronksist sõjamehekuju, ning üks väheseid rõngasriste Järvamaal.

Kirikust põhjas asuv pastoraat on suhteliselt muutmata kujul säilinud. Ühekorruseline poolkelpkatusega kivihoone on ehitatud 18. sajandi I poolel. 1960. aastal tehti pastoraadile juurdeehitus. Hoonet ümbritseb väike park. Pastoraadihoones on elanud Eesti Üliõpilaste Seltsi asutajaliige Ch. Beermann.

Rangeilmeline kahekorruselise keskusehoone ja ratsionaalses stiilis Kareda vallamaja-klubi-spordihoone aleviku keskel on ehitatud arhitekt V. Künnapuu projektide järgi. Mõlemad ehitised väljendavad hästi tolle aja arhitektuuri taotlusi. Sellesse ansambliisse kuulub ka keskväljaku ääres vanas talukohas paikneva söökla viilkatusega silikaathoone.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): 3

Esteetiline väärtus (EV): 2

Looduslik väärtus (LV): ei hinnatud
Identiteediväärtus (IV): 2
Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 1
Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. *Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:*

- 1) paigaldada infokeemid;
- 2) korrastada lagunevad hooned;
- 3) remontida vana pritsimaja hoone.

9. *Kehtestatud piirangud ja soodustused:*

Arhitektuuri-, arheoloogia- ja ajaloomälestiste kohta kehtivad muinsuskaitseadusest tulenevad piirangud. Parkide ja kaitstavate üksikobjektide osas kehtivad kaitstavate loodusobjektide seaduses sätestatud tingimused.

10. *Täiendava inventeerimise vajadus:*

Vajalik täpsemate hooldussoovituste ja projektide jaoks.

11. *Fotod:* (vt pildigalerii)

1. Ala number ja nimetus: nr. 37 KOIGI MÕIS

2. *Ala klass:* III

3. *Ala tüüp:* 7

4. *Ala pindala:* 30,6 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Koigi vald

6. *Ala tähtsus:* kohalik

7. *Ala kirjeldus ja hinnangud:*

Ala hõlmab Koigi valla Koigi küla keskasulat. Lääne poolt piirab ala Tallinn-Tartu maantee, lõunast Neeva kanal. Kesk-Eesti tasandikul avarate põldude keskel asub esinduslik Koigi mõisaansambel koos pargiga. Mõisa varaklassitsistlikus stiilis baroksete tunnustega ühekorruseline kivist peahoone on ehitatud 1771. aastal. Hoonet iseloomustavad tasakaalustatud üldvormid ja peened detailid. Teistest mõisahoonetest on käesolevaks ajaks säilinud endine paekivist seintega meierei ja sellega värvakaare abil ühendatud lambalaut. 19. sajandi II poolel ehitatud sepikoda, mis väärib tähelepanu kui tolleaegne müüri ladumise näide, on varemetes. Mõisaansamblit ümbritseb 7,6 ha suurune peamiselt põlistest tammedest ning vahtratest koosnev park. Säilinud on ka pargialleed ja ühendusteed maanteega. Koigi mõisaomanikud Grünewaldtid olid ettevõtlikud põllumehed, kes tegid oma maadel melioratsioonitöid ning arendasid lamba- ja hobusekasvatust ning piimandust.

Mõisaansambli ja Tallinn-Tartu maantee vahele jääb nõukogude ajal rajatud noor park.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): 2

Esteetiline väärtus (EV): 2

Looduslik väärtus (LV): 1

Identiteediväärtus (IV): 2

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 1

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. *Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:*

- 1) korrastada mõisa ja maantee vaheline park;
- 2) paigaldada infoskeemid.

9. *Kehtestatud piirangud ja soodustused:*

Arhitektuuri-, arheoloogia- ja ajaloomälestiste kohta kehtivad muinsuskaitseadusest tulenevad piirangud. Parkide ja kaitstavate üksikobjektide osas kehtivad kaitstavate loodusobjektide seaduses sätestatud tingimused.

10. *Täiendava inventeerimise vajadus:*

- 1) viia läbi Koigi kultuurilooline uuring.

11. *Fotod:* (vt pildigalerii)

1. Ala number ja nimetus: nr. 38 PRANDI ALLIKATE ALA

2. *Ala klass:* III

3. *Ala tüüp:* 4

4. *Ala pindala:* 313,8 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Koigi ja Paide vald

6. *Ala tähtsus:* kohalik

7. *Ala kirjeldus ja hinnangud*

Ala asub Koigi valla Prandi küla põhjaosas, kus Pandivere Veekaitseala sihtkaitse võõndisse jäävad Prandi allikajärv ja Prandi suurallikas ning Prandi allikajärvest alguse saav Pärnu jõe lisajõgi Prandi ehk Veskiaru jõgi. Laugete nõlvadega ja osaliselt soostunud kallastega allikajärve põhi on õhukese mudakihi ja rohkete allikatega. Suurallikas on 40-meetrise läbimõõduga 1,5 m sügavune paese põhjaga järvik, kus on mitu tõusuallikaga lehitrit. Suurallika vesi voolab läbi allikajärve Prandi jõkke. Allikajärve põhjakaldal ilmestab loodust 1,8 ha suurune lehtpuuenamusega park. Prandi allikajärvest kuni Veskiaruni ulatuva ala põhjapiiril kulgevalt teelt avaneb kauneid vaateid Prandi jõe ja seda ääristavatele heinamaadele.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): ei hinnatud

Esteetiline väärtus (EV): 2

Looduslik väärtus (LV): 2

Identiteediväärtus (IV): 1

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 1

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. *Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:*

- 1) teha kujundusraiet ja avada vaateid allikajärve ümbruses ning korrastada park;
- 2) niita regulaarselt jõeluhtasid;
- 3) paigaldada infoskeemid.

9. *Kehtestatud piirangud ja soodustused:*

Jõgede ja järvede kaldaaladel kehtivad ranna ja kalda kaitse seaduses sätestatud piirangud. Kaitsmata põhjaveega alal kehtivad veeseadusest tulenevad kitsendused.

10. *Täiendava inventeerimise vajadus:*

Vajalik täpsemate hooldussoovituste ja projektide jaoks.

11. *Fotod:* (vt pildigalerii)

1. Ala number ja nimetus: nr. 39 LEHTSE MAASTIK

2. *Ala klass:* III

3. *Ala tüüp:* 1, 6, 7, 8

4. *Ala pindala:* 485,1 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Lehtse vald

6. *Ala tähtsus:* kohalik

7. *Ala kirjeldus ja hinnangud:*

Ala hõlmab Lehtse alevikku ning osa seda ümbritsevatest küladest. Ala keskosa läbib Tapa - Lehtse - Jäneda maantee ning ida- ja põhjaosa Soodla jõgi.

Lehtse asula teke on seotud Paldiski-Peterburi vahelise raudtee ehitamisega 19. sajandi viimasel veerandil. Asula esimene hoone, mis õnnistati sisse 1894. a, oli vallamaja. Aktiivsem ehitusperiood oli alevikus aastail 1920 - 1930. Tolleaegne asulamiljöõ on alevikusüdames hästi säilinud. Aleviku vaatamisväärsusteks on jaamahoone, endine vallamaja, koduloomuuseum ja Jakob Kentsi tuba-muuseum.

Punasest tellisest kelpkatusega jaamahoone on ehitatud 1896. a. Hoone karniisid ning ukse- ja aknapiirded on dolomiidist. Hoonel on kogu räästakarniisi ulatuses säilinud puitpits. 8. jaanuaril 1919. a. alustati siin Soomusrongi nr. 4 formeerimist. Lehtse koduloomuuseumi hoone ehitati Lehtse Laenu- ja Hoiuühisuse poolt 1914. a. ning on erinevatel aegadel omanud erinevaid funktsioone - pangamaja, seltsimaja, rahvamaja, kinomaja jne. Alates 1995. a. asub hoones Lehtse aleviku ja valla ajalugu kajastav Lehtse Koduloomuuseum.

Alevikust põhjas Kurgel töötas aastatel 1871 - 1979 piiritusevabrik, mida siiani meenutavad säilinud korsten ja võlvlagedega kelder ning Järvamaa kaks ainsat tuhamäge.

Alevikust paar kilomeetrit kirdes väärib tähelepanu Pruuna mõisakompleks. Mõisa historistlikus stiilis ühekorruselist peahoonet, mis ehitati 19. sajandi II poolel Kuru lubjakivist, piirab 4,2 ha suurune segastiilis mõisapark. Vabadussõja ajal, 8. jaanuaril 1919. a., toimus siin Soomusrongide nr. 1 ja 2 dessantosade ja enamlaste vahel lahing.

Lehtse ümbruses on suur kultusekivide kontsentratsioon: neid leidub alevikust läänes ja põhjas Läste küla territooriumil, alevikust edelas Rägavere küla territooriumil ning alevikust vahetult lõunas Pruuna küla territooriumil.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): 2

Esteetiline väärtus (EV): 1

Looduslik väärtus (LV): ei hinnatud

Identiteediväärtus (IV): 2

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 1

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. *Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:*

- 1) korrastada raudteejaama ümbrus ja taastada raudteeasula miljöö;
- 2) korrastada endise piirituseabriku ümbrus;
- 3) paigaldada ala infostendid ja viidad.

9. Kehtestatud piirangud ja soodustused:

Jõgede kaldaaladel kehtivad ranna ja kalda kaitse seaduses sätestatud piirangud. Arhitektuuri-, arheoloogia- ja ajaloomälestiste kohta kehtivad muinsuskaitseadusest tulenevad piirangud. Parkide ja kaitstavate üksikobjektide osas kehtivad kaitstavate loodusobjektide seaduses sätestatud tingimused.

10. Täiendava inventeerimise vajadus:

Vajalik täpsemate hooldussoovituste ja projektide jaoks.

11. Fotod: (vt pildigalerii)

1. Ala number ja nimetus: nr. 40 LÄPI TAIMHARULDUSTE ALA

2. *Ala klass:* III

3. *Ala tüüp:* 4

4. *Ala pindala:* 11,8 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Lehtse vald

6. *Ala tähtsus:* kohalik

7. Ala kirjeldus ja hinnangud:

Ala asub Lehtse valla Patika küla lõunaosas Tapa – Lehtse - Jäneda maanteest põhjas. Läpi endise koolimaja staadionil ja selle ümbruses asub Lääne-Eesti-ilmeline Läpi lookadastik, mis on tuntud kui mitmete harulduste taimede kasvukoht. Siin kasvab tõmmu käpp, hall käpp, tumepunane neiuvaip, kärbesõis, soovalk, harilik käoraamat ning mitmed teised Lääne-Eestile iseloomulikud taimed.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): ei hinnatud

Esteetiline väärtus (EV): 2

Looduslik väärtus (LV): 2

Identiteediväärtus (IV): 1

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 1

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

- 1) teha raiet kaitsealuste ja haruldaste taimede elutingimuste säilimiseks;
- 2) teha taotlus ala maastikukaitse alla võtmiseks;
- 3) paigaldada infokeemid;

9. Kehtestatud piirangud ja soodustused:

Kaitsealuste üksikobjektide osas kehtivad kaitstavate loodusobjektide seadusega sätestatud tingimused.

10. Täiendava inventeerimise vajadus:

Vajalik täpsemate hooldussoovituste ja projektide jaoks.

11. *Fotod:* (vt pildigalerii)

1. Ala number ja nimetus: nr. 41 MÜNDI PAEMURRUD

2. *Ala klass:* III

3. *Ala tüüp:* 4

4. *Ala pindala:* 6,2 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Paide vald

6. *Ala tähtsus:* kohalik

7. *Ala kirjeldus ja hinnangud:*

Ala asub Paide linnast kagus Mündi küla territooriumil Paide-Mäeküla tee ääres. Alal paiknevad huviväärsused on Mündi paemurd ja mõis.

Mündi vana Raiküla lademe paemurd, mida keskajal kasutati, on võsastunud, kuid selle kõlakojataoline profiil väärib puhastamist ja eksponeerimist. Muljet avaldab mõisast kirdesse ja idasse jääv paemurd, mis on hästi korrastatud. Paemuru ligi 7 m kõrguses seinas avanevad väga erinevad murdmiskihid: Rünkpaas, Rünkjas paas, Ehituskivi I, Ehituskivi II, Piibrikiht, Lubjakas dolomiit, Põhjakivi, Põhja paas jne. Tegemist on väga esinduslike dolomiitidega.

Mündi mõiskompleksi huvitavast karjakastelist, kus majandushooned olid paigutatud neljakandilise õue ümber, on vähe säilinud. Endises mõisapargis kasvab 1933. a. mõisamaade jaotamise 10. aastapäeva puhul istutatud tamm, mille juures on ka vastav mälestuskivi.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): 1

Esteetiline väärtus (EV): 2

Looduslik väärtus (LV): 2

Identiteediväärtus (IV): 1

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 2

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. *Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:*

- 1) puhastada vana karjääri osa, teha kujundusraiet ja eksponeerida paepaljand;
- 2) lahendada külastajate ligipääsu võimalus mõisast kirdesse ja idasse jäävale paemurrule;
- 3) korrastada mõisaala;
- 4) paigaldada infoskeemid ja tähistada üksikobjektid.

9. *Kehtestatud piirangud ja soodustused:*

Kaitsealuste üksikobjektide osas kehtivad kaitstavate loodusobjektide seadusega sätestatud tingimused.

10. *Täiendava inventeerimise vajadus:*

Vajalik täpsemate hooldussoovituste ja projektide jaoks.

11. *Fotod:* (vt pildigalerii)

1. *Ala number ja nimetus: nr. 42 SARGVERE MAASTIK*

2. *Ala klass:* III

3. *Ala tüüp:* 7

4. *Ala pindala:* 6,3 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Paide vald

6. *Ala tähtsus:* kohalik

7. *Ala kirjeldus:*

Ala asub Paide valla Sargvere küla kaguosas ning sellel köidab tähelepanu Sargvere mõisahoone, kus on terviklikult säilinud esinduslik härrastemaja ja park.

Mõisa suurejooneline varaklassitsistlikus stiilis kõrge kelpkatuse ja nelja massiivse korstnaga 2-korruseline kivist peahoone valmis 1762. a. Mõisa muutumatu säilinud interjäär ja fassaad koos selle ees paikneva ringikujulise hooldatud muruväljakuga pakub silmailu igale mõisa külastajale. Mõisa kohta on säilinud ja talletatud hulgaliselt legende ja lugusid.

19. sajandil rajatud keskmise liigirikkusega 6,3 ha suuruse barokkstiilis pargi tuumiku moodustab terrasside ja paralleelsete puiesteedega regulaarpark. Pargi peamiseks puuliigiks on pärn ja vaher, kasvab ka rohkesti saari, millest jämedaima tüve ümbermõõt on 5,4 m ja kõrgus 30 m. See on Eesti jämedaim saar.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): 2

Esteetiline väärtus (EV):1

Looduslik väärtus (LV):1

Identiteediväärtus (IV): 3

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 1

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. *Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:*

- 1) leida võimalus restaureerida Sargvere mõisahoone;
- 2) korrastada mõisapark;
- 3) leida mõisakompleksile selle säilimist tagav funktsioon;
- 4) ajaloolise tõe ja mõisahoone esise väljaku esialgse ilme taastamise huvides paigaldada ümber hoone ees asuv mälestusmärk ja sinna istutatud noored puud.

9. *Kehtestatud piirangud ja soodustused:*

Arhitektuuri-, arheoloogia- ja ajaloomälestiste kohta kehtivad muinsuskaitseadusest tulenevad piirangud. Parkide ja kaitstavate üksikobjektide osas kehtivad kaitstavate loodusobjektide seaduses sätestatud tingimused.

10. *Täiendava inventeerimise vajadus:*

Vajalik täpsemate hooldussoovituste ja projektide jaoks.

11. *Fotod:* (vt pildigalerii)

1. Ala number ja nimetus: nr. 43 AMMUTA MAASTIK

2. *Ala klass:* reservala

3. *Ala tüüp:* 6, 4

4. *Ala pindala:* 145,4 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Kareda vald

6. *Ala tähtsus:* kohalik

7. *Ala kirjeldus ja hinnangud:*

Ala asub Kareda valla põhjaosas Peetri - Järva-Jaani ja Kareda - Ammuta maanteed ristmikust edelas, kus on suur kultusekivide kontsentratsioon, 13.-18. sajandist pärinev kalmistu "Nurrumägi", I-II aastatuhandest pärinev kivikalme "Koigimägi" ning II aastatuhandest pärinev muistne asulakoht. Alale jääb karjatav niit, millel on niiskuselemesem taimestik kui ümbritsevatel aladel. Lauge nõo põhjas paikneval liigivaesel soostunud puisniidul puudub bioloogilise mitmekesisuse seisukohalt oluline väärtus, kuid niiduala on väärtuslik maastikupildis. Ala lõunaosas paiknev Ammuta ajutine karstijärv pajustub hoogsalt. Karstijärve servadel on väärtuslikke niidutüüpe, mis niitmise-karjatamise puudumise tõttu hakkavad aeglaselt võsastuma.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): 2

Esteetiline väärtus (EV): 1

Looduslik väärtus (LV): 1

Identiteediväärtus (IV): 1

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 1

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. *Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:*

1) korraldada niitude regulaarne hooldus;

2) tähistada juurdepääs aheoloogilistele objektidele ning paigaldada infoskeemid.

9. *Kehtestatud piirangud ja soodustused:*

Arheoloogia- ja ajaloomälestiste kohta kehtivad muinsuskaitseadusest tulenevad piirangud. Kaitsmata põhjaveega alal kehtivad veeseadusest tulenevad kitsendused.

10. *Täiendava inventeerimise vajadus:*

Vajalik täpsemate hooldussoovituste ja projektide jaoks.

1. Ala number ja nimetus: nr. 44 SALUTAGUSE-KUUSNA MAASTIK

2. *Ala klass:* reservala

3. *Ala tüüp:* 8

4. *Ala pindala:* 76,8 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Koeru vald

6. *Ala tähtsus:* kohalik

7. Ala kirjeldus ja hinnangud:

Ala asub Koeru valla loodeosas, hõlmates osa Kuusna, Salutaguse ja Tudre külast. Põhjust piirab ala Piibe maatee, lõunast Tudre veesäilitusala.

Ala põhjaosas väärib tähelepanu Kuusna paekasutuskompleks, mis on üks paremini säilinud lubjatootmisega seotud taludekomplekse Järvamaal. Siin asetsevad kõrvuti paemurd, neli heas seisukorras lubjaahju ning samast paekivist sepikoda. Kuusna paekarjääris leidub koralliderikast rõngaspaasi. Heaks omaaegse paearhitektuuri näidiseks on Pae talu kohalikust lubjakivist sepikoda.

Kuusna mõis, mis ei ole esialgsel kujul säilinud, oli Prantsusmaalt pärineva füüsiku Tartu Ülikooli esimese rektori Georg Friedrich Parrot` sagedane suvituskoht. Mõisapargist kagusse jääv segametsaga kaetud Kurnu küngas on Salutaguse küla inimeste kokkukäimise koht. Sinna on ehitatud väike estraadilava ja paigaldatud lipuvarras.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): 2

Esteetiline väärtus (EV): 1

Looduslik väärtus (LV): 1

Identiteediväärtus (IV): 2

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 1

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

- 1) korrastada Kuusna lubjaahi eksponeerimiseks ning tähistada see;
- 2) paigaldada infoskeemid ja tähistada objektid.

9. Kehtestatud piirangud ja soodustused:

Kaitsmata põhjaveega alal kehtivad veeseadusest tulenevad kitsendused.

10. Täiendava inventeerimise vajadus:

Vajalik täpsemate hooldussoovituste ja projektide jaoks.

1. Ala number ja nimetus: nr. 45 RABASAARE MAASTIK

2. Ala klass: reservala

3. Ala tüüp: 1

4. Ala pindala: 235,4 ha

5. Ala asukoht: Järva maakond Lehtse vald

6. Ala tähtsus: kohalik

7. Ala kirjeldus ja hinnangud:

Ala hõlmab Lehtse valla Rabasaare küla ning seda läänest ja põhjust piiravat Rebase raba Läste küla territooriumil.

Esimesed hooned Rabasaare külasse rajati 1936. a. kevadel koos sinna rajatava turbatööstusega. Käesoleva ajani hästi säilinud tüüpilises vabrikukülas kajastub ühe tööstusettevõtte areng.

Põhilise osa alast võtavad enda alla Rebase raba ulatuslikud turbaväljad. Seal asuvad arvukad tiigid ja kraavid on peatumispaigaks tuhandetele veelindudele. Looduslikult kaunist ala piirab idast Soodla jõgi, põhjust aga Harju maakonna piir.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): 2

Esteetiline väärtus (EV): 1

Looduslik väärtus (LV): ei hinnatud

Identiteediväärtus (IV): 1

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 1

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. *Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:*

- 1) koostada küla arengukava, et leida külale funktsioon ning peatada hoonete lagunemine;
- 2) paigaldada infokeemid ning tähistada objektid.

9. *Kehtestatud piirangud ja soodustused:*

Jõgede ja järvede kaldaaladel kehtivad ranna ja kalda kaitse seaduses sätestatud piirangud.

10. *Täiendava inventeerimise vajadus:*

Vajalik täpsemate hooldussoovituste ja projektide jaoks.

1. Ala number ja nimetus: nr. 46 PRUUNA-JOOTME KÜLA

2. *Ala klass:* reservala

3. *Ala tüüp:* 2, 7, 8

4. *Ala pindala:* 180,5 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Lehtse vald

6. *Ala tähtsus:* kohalik

7. *Ala kirjeldus ja hinnangud:*

Ala kulgeb piki Lehtse-Jootme maanteed Lehtse alevikust 3,5 km kagusse, ulatudes Jootme mõisaansamblini. Idast piirab ala Soodla jõgi ning 15 km² suurune Pruuna raba.

Põhilise väärtuse annab alale Pruuna küla kahepoolse hoonestusega 19. sajandist pärit ridaküla miljöö. Ajaloolise ilmega külatänaval on tervikuna säilinud 3 rehielamut ning üks osaliselt. Eelmise sajandi alguse taluüedest on säilinud terviklikult 6 ning samapalju osaliselt. Siit võib leida nii palkelamuid kui kauneid maakiviehitisi. Kirjalikes allikates mainitakse küla esmakordselt 1478. a.

Pruuna küla Sepa talus on sündinud vapside üks juhte Artur Sirk.

Jootme külas väärib tähelepanu Jootme mõis. Kahekorruseline viilkatusega paekivist mõisahoone pärineb 18. sajandist. 19. sajandil on hoonet täiendatud klassitsistlikus stiilis sammuportikuse lisamisega. Kõrvalhooned on ehitatud maakivist ja pruunikashallist lainjaskihilisest lubjakivist. Hoonetekompleksi ümbritseb 3,4 ha suurune park, kus põhiliseks puuliigiks on vaher.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): 2

Esteetiline väärtus (EV): 2

Looduslik väärtus (LV): ei hinnatud

Identiteediväärtus (IV): 1

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 1

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. *Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:*

- 1) tähistada vaatamisväärsused ning korrastada nende ümbrus;
- 2) korrastada teeäärne haljastus.

9. *Kehtestatud piirangud ja soodustused:*

Arhitektuuri-, arheoloogia- ja ajaloomälestiste kohta kehtivad muinsuskaitseadusest tulenevad piirangud. Parkide ja kaitstavate üksikobjektide osas kehtivad kaitstavate loodusobjektide seaduses sätestatud tingimused. Jõgede kaldaaladel kehtivad ranna ja kalda kaitse seaduses sätestatud piirangud.

10. *Täiendava inventeerimise vajadus:*

- 1) koostada Pruuna küla ehitus- ja kultuurilooline uuring.

1. Ala number ja nimetus: nr. 47 OISU ALEVIK

2. *Ala klass:* reservala

3. *Ala tüüp:* 7

4. *Ala pindala:* 13,6 ha

5. *Ala asukoht:* Järva maakond Oisu vald

6. *Ala tähtsus:* kohalik

7. *Ala kirjeldus ja hinnangud:*

Ala hõlmab Oisu valla Oisu aleviku keskosa Türi - Arkma maanteest idas. Oisu aleviku keskosa väärib tähelepanu kui hästi väljaehitatud maa-asula, mis on oskuslikult seotud vana mõisapargiga.

Suure osa Oisu keskasulast võtab enda alla 3 ha suurune vabakujunduslik, keskmise liigirikkusega mõisapark, mille harulduseks on suur elupuu. Parki on püstitatud mälestusmärk kõigile aastatel 1918 – 1949 Isamaa ja Vabaduse eest langenud eestlastele. Memoriaalansambli moodustavad kujur Paberiti poolt graniiti raiutud figuraalkompositsioon ja selle ette paigutatud ruudukujuline kolmeastmeline platvorm. Pargist loodesse jäävad nõukogude ajal ehitatud ühepereelamud, pargist põhja ümberehitatud kahekorruseline paekivist mõisahoone, kolhoosiperioodil rajatud endise “Estonia” kolhoosi kontorihoone ja saun-ujula-pesumaja. Viimased väljendavad ilmekalt oma ajastu arhitektuuritaotlusi. Pargi lõunatiivale on nõukogude ajal rajatud korterelamud, põhikooli hoone ja staadion.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): 2

Esteetiline väärtus (EV): 1

Looduslik väärtus (LV): ei hinnatud

Identiteediväärtus (IV): 2

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): ei hinnatud

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. *Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:*

- 1) paigaldada infoskeemid.

9. *Kehtestatud piirangud ja soodustused:*

Parkide ja kaitstavate üksikobjektide osas kehtivad kaitstavate loodusobjektide seaduses sätestatud tingimused.

10. Täiendava inventeerimise vajadus:
Vajalik täpsemate hooldussoovituste ja projektide jaoks.

1. Ala number ja nimetus: nr. 48 VALGMA KÜLA

2. Ala klass: reservala

3. Ala tüüp: 2, 8

4. Ala pindala: 37,8 ha

5. Ala asukoht: Järva maakond Paide vald

6. Ala tähtsus: kohalik

7. Ala kirjeldus ja hinnangud:

Ala asub Paide valla Valgma küla keskosas. Läänest piirab ala Esna jõgi, idast Valgma küla põllud. Ala väärtuseks on kahepoolse hoonestusega ridaküla, kus on säilinud külatänava ajalooline ilme, pritsikuur, koolimaja, 9 ajastule tüüpilist taluõue ning kaks paevõtmise kohta. Küla on esmakordselt mainitud 1564. a. Alale jääb ka kaks I–II aastatuhandest pärinevat kiviakmet.

Hinnangud:

Kultuurilis-ajalooline väärtus(KAV): 2

Esteetiline väärtus (EV): 1

Looduslik väärtus (LV): ei hinnatud

Identiteediväärtus (IV): 1

Rekreatiivne ja turismipotentsiaal (RTP): 1

Muud väärtused (MV): ei hinnatud

8. Soovitused maakasutuse, ehitustegevuse ja hoolduse osas ala piirides:

1) paigaldada infokeemid.

9. Kehtestatud piirangud ja soodustused:

Jõgede kaldaaladel kehtivad ranna ja kalda kaitse seaduses sätestatud piirangud. Arheoloogia- ja ajaloomälestiste kohta kehtivad muinsuskaitseadusest tulenevad piirangud.

10. Täiendava inventeerimise vajadus:

1) koostada Valgma küla ehitus- ja kultuurilooline uuring.

3. 2. VÄÄRTUSLIKE MAASTIKE LOEND JA PINDALAD

I KLASSI ALAD

1. Mägede maastik (Albu ja Lehtse vald)	788,4 ha
2. Kakerdaja raba (Albu vald)	1079 ha
3. Tammsaare väljamägi - Kodru raba (Albu vald)	1232 ha
4. Saarjõe maastik (Kabala vald)	1027 ha
5. Kareda-Esna maastik (Kareda ja Roosna-Alliku vald)	716,8 ha
6. Norra-Oostriku allikate ala (Koeru vald)	4177 ha
7. Jäneda maastik (Lehtse vald)	226,2 ha

8. Jänijõe uhtlammimets (Lehtse ja Albu vald)	246,7 ha
9. Paide vanalinn	46,4 ha
10. Türi voorestik (Türi ja Väätsa vald)	3697 ha

II KLASSI ALAD

9 916,5 ha

11. Albu maastik (Albu vald)	87,9 ha
12. Järva-Madise maastik (Albu vald)	67,4 ha
13. Kautla - Seli soode ala (Albu ja Paide vald)	4006 ha
14. Ambla alevik (Ambla vald)	182,9 ha
15. Käravete alevik (Ambla vald)	84,8 ha
16. Rava maastik (Ambla vald)	80,8 ha
17. Karinu maastik (Järva-Jaani vald)	180,9 ha
18. Järva-Jaani - Kuksema maastik (Järva-Jaani vald)	773,4 ha
19. Kurla karstiaala (Kabala vald)	33,1 ha
20. Tõrvaaugu maastik (Kabala vald)	300,5 ha
21. Koeru - Väinjärve maastik (Koeru vald)	592,1 ha
22. Anna - Purdi maastik (Paide vald)	131,6 ha
23. Roosna-Alliku maastik (Roosna-Alliku vald)	191,5 ha
24. Kiigumõisa - Kilingi maastik (Roosna-Alliku, Albu ja Paide v.)	673,1 ha
25. Türi linn ja lähiümbrus (Türi linn ja Türi vald)	362,5 ha
26. Laupa - Jändja maastik (Türi vald)	311,3 ha
27. Särevere – Sütemetsa maastik (Türi vald)	323,5 ha
28. Väätsa maastik (Väätsa vald)	998,6 ha
29. Piiumetsa sookaitseala (Väätsa vald)	534,6 ha

III KLASSI ALAD

1 723,3 ha

30. Seidla mõis (Albu vald)	45,7 ha
31. Vulbi oos (Albu ja Ambla vald)	22,3 ha
32. Aravete alevik (Ambla vald)	483,5 ha
33. Lüsingu karstiaala (Ambla vald)	174,3 ha
34. Eistvere – Pilistvere kirikutee (Imavere vald)	97,5 ha
35. Kabala mõis (Kabala vald)	22,9 ha
36. Peetri alevik (Kareda vald)	23,3 ha
37. Koigi mõis (Koigi vald)	30,6 ha
38. Prandi allikakate ala (Koigi ja Paide vald)	313,8 ha
39. Lehtse maastik (Lehtse vald)	485,1 ha
40. Läpi taimharulduste ala (Lehtse vald)	11,8 ha
41. Mündi paemurd (Paide vald)	6,2 ha
42. Sargvere mõis (Paide vald)	6,3 ha

RESERVALAD

689,5 ha

43. Ammuta maastik (Kareda vald)	145,4 ha
44. Salutaguse – Kuusna maastik (Koeru vald)	76,8 ha
45. Rabasaare maastik (Lehtse vald)	235,4 ha
46. Pruuna-Jootme küla (Lehtse vald)	180,5 ha
47. Oisu alevik (Oisu vald)	13,6 ha
48. Valgma küla (Paide vald)	37,8 ha

3. 3. ILUSAD TEELÕIGUD

Välitööde käigus valiti välja ja kaardistati järgmised kaunid teelõigud :

1. Jäneda – Perila teel Albu vallas 1, 0 km;
2. Kaalepi – Lehtmetsa teel Albu vallas 2,5 km;
3. Kaalepi - Lehtmetsa teel Albu vallas 0,85 km;
4. Kaalepi – Lehtmetsa teel Albu vallas 0,87 km;
5. Järva-Madise – Simisalu teel Albu vallas 5,26km;
6. Ardu - Vetepere teel Albu vallas 1,85 km;
7. Ardu – Vetepere teel Albu vallas 5,71 km;
8. Tartu – Jõgeva – Aravete teel Albu vallas 2,39k km;
9. Punamäe – Krani teel Albu vallas 9,62 km;
10. Ambla – Käravete – Albu teel Ambla vallas 1,84 km;
11. Aravete – Aniste teel Ambla vallas 0,90 km;
12. Pärnu – Rakvere – Sõmeru teel Ambla vallas 2,05 km;
13. Pärnu – Rakvere – Sõmeru teel Ambla vallas 1,18 km;
14. Ambla – Rava teel Ambla vallas 1,22 km;
15. Tallinn – Tartu – Luhamaa teel Imavere vallas 1, 27 km;
16. Imavere – Viljandi – Nuia teel Imavere vallas 0,30 km;
17. Imavere – Viljandi – Nuia teel Imavere vallas 0,45 km;
18. Järva-Jaani – Pikevere teel Järva-Jaani vallas 2, 49 km;
19. Jootme – Koeru teel Järva.Jaani vallas 0,87 km;
20. Türi – Põikva – Rassi teel Kabala vallas 0,99 km;
21. Türi – Põikva – Rassi teel Kabala vallas 9,66 km;
22. Rassi-Nõmmitsa teel Kabala vallas 5,70km;
23. Mäeküla – Koeru – Kapu teel Kareda vallas 0,90 km;
24. Kalitsa – Koeru – Udeva – Preedi teel Koeru vallas 0,93 km;
25. Kalitsa – Koeru – Udeva – Preedi teel Koeru vallas 1,39 km;
26. Kalitsa – Koeru – Udeva – Preedi teel Koeru vallas 2,02 km;
27. Tartu – Jõgeva – Aravete teel Koeru vallas 1,75 km;
28. Kõisi – Koigi teel Koigi vallas 1,85 km;
29. Anna - Peetri – Huuksi teel Koigi vallas 0,46 km;
30. Koigi – Päinurme teel Koigi vallas 1, 51 km;
31. Vao – Kalana – Surustvere teel Koigi vallas 1,30 km;
32. Jägala – Käravete teel Lehtse ja Ambla vallas 6,19 km;
33. Tapa – Lehtse – Jäneda teel Lehtse vallas 1,07 km;
34. Tapa – Lehtse – Jäneda teel Lehtse vallas 0,29 km;
35. Käravete – Lehtse teel Lehtse vallas 0,83 km;
36. Kurge – Pruuna teel Lehtse vallas 0,42 km;
37. Taikse – Tori – Türi teel Oisu vallas 0,92 km;
38. Oisu – Kärevere – Taikse teel Oisu vallas 1,29 km;
39. Tännasilma – Käoaru teel Oisu vallas 3,85 km;
40. Peetri – Roosna–Alliku teel Roosna-Alliku vallas 0,66 km;
41. Võõbu – Matsimäe – Kõrgemäe teel Paide vallas 0, 94 km;
42. Võõbu – Matsimäe – Kõrgemäe teel Paide ja Albu vallas 8,34 km;
43. Türi – Väätsa teel Türi vallas 1,38 km;
44. Türi – Väätsa teel Türi vallas 1,84 km;

45. Pärnu – Rakvere – Sõmeru teel Türi vallas 2, 02 km;
46. Pärnu – Rakvere – Sõmeru teel Türi vallas 1,36 km;
47. Pärnu – Rakvere – Sõmeru teel Türi vallas 1,18 km;
48. Türi – Põikva – Rassi teel Türi vallas 1,99 km;
49. Türi – Sütemetsa teel Türi vallas 3,72 km;
50. Paide – Roovere – Kuimetsa teel Väätsa vallas 2,32 km;

3. 4. VAATETORNID JA VAATEKOHAD

Välitööde käigus kaardistati järgmised vaatetornid ja vaatekohad, kust avaneb kauneid vaateid ümbruskonna maastikule:

1. Valgehobusemäe vaatetorn Albu vallas;
2. Simisalu vaatetorn Albu vallas;
3. Kodru vaatetorn Albu vallas;
4. Reinevere vaatekoht Ambla vallas;
5. Ratassepa mäe vaatekoht Imavere vallas;
6. Pihumäe vaatekoht Koeru vallas;
7. Lipumäe vaatekoht Lehtse vallas;
8. Jäneda linnamäe vaatekoht Lehtse vallas;
9. Matsimäe vaatekoht Paide vallas;
10. Seli raba vaatetorn Paide vallas;
11. Virika vaatekoht Türi vallas;
12. Väätsa vaatekoht Väätsa vallas;
13. Rähkmäe vaatetorn Väätsa vallas.

3. 5. VÄÄRTUSLIKE MAASTIKE KAART

Kaardimaterjal vormistati MapInfo 6.5 tarkvaraga mõõtkavas 1:100000. Aluskaardina on kasutatud Eesti baaskaardi andmeid põldude, metsade, soode, veekogude, teede ja administratiivpiiride kohta.

Kaardile on kantud 48 väärtuslikku maastikku. Väärtuslikud maastikud on koondatud nelja teemakihti: I klassi alad, II klassi alad, III klassi alad ja reservalad. Eraldi teemakiht on moodustatud välitööde käigus kaardistatud ilusatest vaadetest, teelõikudest, vaatetornidest ja -kohtadest. Kaardile on kantud 50 teelõiku ilusate vaadetega ning 13 vaatetorni- ja kohta.

4. VÄÄRTUSLIKE MAASTIKE KAITSE JA HOOLDUS

Selleks, et kaitsta ja hooldada väärtuslikke maastikke, peab kõigepealt selgeks tegema, mis neid ohustab või nende väärtust pikemas perspektiivis kahandab.

Väärtuslikke maastikke ohustab ühest küljest põllumajanduse hääbumine ja külade tühjenemine, mis toob kaasa endiste avatud alade võsastumise ning hoonete lagunemise. Teisest küljest on hoolimatu majanduslik eksploateerimine - ehitustegevus atraktiivsetel aladel, ulatuslikud lageraied jne. - üks suuremaid ohte maastikele.

Väärtuslike maastike kaitse ja hoolduse eesmärgiks on:

- säilitada looduslikke ja poollooduslikke alasid, elupaiku ja maastikuelemente;
- taastada ja säilitada traditsioonilisi elemente, struktuure ja maakasutust;
- võimaluse korral taastada ja säilitada põllumajandusmaastiku avatust ja vaateid väärtuslikele elementidele;
- sobitada uusi elemente (hooneid, rajatisi) ja maakasutust vanaga nii, et ei tekiks häirivat ebakõla ning ei rikutaks pöördumatult neid väärtusi, mille pärast maastik välja valiti;
- korrastada ja hooldada intensiivselt kasutatavaid puhkealasid nii, et nende väärtus küllastajate suure arvu tõttu ei kannataks;
- võimaldada kohalikele elanikele lississetulekut maastikuhoolduslepingute näol ning parandada seeläbi maa-asulate ja maastike säilimise võimalusi;

Kultuurmaastike kaitse eeldab ühest küljest majandustegevuse ja uute rajatiste hoolikat planeerimist, et ei hävitataks olemasolevaid väärtusi. Teisest küljest saab kultuurmaastikku kaitsta ainult sihipärase hooldusega. See tähendab nii maakasutuse suunamist kõlvikute kaupa, kui üksikute maastikuelementide kaitset, hooldust ja võimaluse korral ka taastamist. Igati tuleb soodustada kohalikku initsiatiivi maastike hooldamisel ja rikastamisel positiivsete elementidega.

Väärtuslike maastike kaitse laiemaks rakendumiseks on vajalik süsteemne lähenemine läbi planeeringute ja maastikuhoolduslepingute, samuti põllumajandusele otsetoetuste andmise ning talunike ja teiste maaomanike nõustamise ja koolituse kaudu.

5. KOKKUVÕTE

“Väärtuslikud maastikud” on Järvamaa maakonnaplaneeringu teemaplaneeringu “Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused” üks kahest alateemast, mille läbitöötamise tulemuseks on käesolev töö.

Töö väljundiks on seletuskiri nii paberandjal kui trükifailina ning väärtuslike maastike kaart. Kaart on vormistatud MapInfo 6,5 tarkvaraga mõõtkavas 1:100000. Aluskaardina on kasutatud Eesti baaskaardi andmeid.

Töö käigus koostati Järvamaa väärtuslike maastike register, kuhu kanti 48 nummerdatud ala, neist 10 I klassi ala, 19 II klassi ala, 13 III klassi ala ning 6 reservala. Registris registreeritud alad on kantud ka kaardile.

Välitööde käigus kaardistati 50 ilusate vaadetega teelõiku ning 13 vaatetorni ja –kohta, kust avaneb kauneid vaateid ümbritsevale maastikule.

Väärtuslike maastike väljaselgitamine oli esimene oluline samm traditsioonilise asustuse ja maakasutuse, maastikulise ja bioloogilise mitmekesisuse ning ökoloogilise tasakaalu, samuti kultuurpärandi hoidmise ja säilimise tagamisel.

Järgmistes etappides on vaja koostada väärtuslike maastike hoolduskavad ning tegevused, mis tagaks nende säilimise. Selleks on vaja lisaks hoolduskavadele koostada detailplaneeringuid ja projekte. Väärtuslike maastikega on vaja arvestada ka uute tegevuste ja ehituste planeerimisel.

Täiendavate ressursside suunamine maastike korrashoiuks parandab nende esteetilist pilti ning annab tööd kohalikele elanikele. See omakorda aitab suurendada elanike huvi oma kodukoha vastu ning tugevdada identiteeditunnet.

Käesoleva töö tulemusi arvestatakse teemaplaneeringu “Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused” koostamisel.

LISAD:

1. Väärtuslike maastike kaart M 1:100000.

Paides,
28. 01. 2003. a.